

HAASTE

Haastattelussa Pekka Koskinen **s.4**

Rangaistuskäytäntö törkeissä
huumausainerikoksissa **s.7**

Tuija Braxin kolumni nuorisoriikolli-
suuden ehkäisystä **s.28**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Miten ehkäistä "groomingia" netissä s.22

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA

Rikoslain painotukset alkavat olla kunnossa

Riikka Kostiainen

Haasteltavana on rikosoikeuden professori **Pekka Koskinen**. Hän on ollut koko työuransa keskeisesti mukana rikoslain kokonaisuudistuksessa. Irti hän ei ole päässyt siitä eläkkeelläkään: hän on oikeusministeriön selvitysmiehenä pohtinut sen loppuunsaattamista.

7 Rangaistuskäytäntö törkeissä huumausainerikoksissa

Heini Kainulainen

Viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden huumausainerikosten määrä kasvoi 1990-luvulla mutta on 2000-luvulla vähentynyt. Törkeistä huumausainerikoksista on tuomittu varsin pitkiä vankilarangaistuksia. Kuitenkin vuosina 2002–2005 yli puolet käräjäoikeuksien tuomitsemista ehdottomista tuomioista oli pituudeltaan alle kolme vuotta.

10 Ihmiskaupan vastaisen toiminnan saavuksia ja haasteita

Venla Roth

Suomen tunnustettiin olevan ihmiskaupan kauttakulku- ja kohdemaana virallisesti vasta 2005. Vuonna 2006 poliisi tutki yli 50 tapausta ”ihmiskaupan kaltaisena rikoksena”. Tähän mennessä kymmenisen tapausta on alustavasti tutkittu ihmiskauppana, mutta vain yksi on edennyt sellaisena tuomioistuimeen asti. Ensimmäinen ihmiskauppa-tuomio annettiin maaliskuussa 2007.

13 Kriminaalipoliittisen tutkimuksen kehitysnäkymiä

Kaijus Ervasti

Oikeuspoliittista ja kriminaalipoliittista tutkimusta pitäisi laajentaa tuntu-

vasti, jotta se täyttäisi yhteiskunnan ja oikeusministeriön omat tietotarpeet. Tällä hetkellä myös koko sektoritutkimusjärjestelmä on voimakkaan muutoksen kohteena.

16 Haasteita riittää rahanpesun kriminalisoinnissa

Ritva Sahavirta

Rikosoikeudelliset keinot ovat osoittautuneet kansainvälisesti ja kansallisesti varsin tehottomiksi ammattimaisen rahanpesun torjunnassa. Kansallisesti säännöksiä ei sovelleta kovin usein edes tavanomaiseen rikollisuuteen. Näin ollen kriminalisoinnin tavoitteet ja yhä laajenevat kansainväliset toimet rahanpesun torjumiseksi eivät vastaa niitä tuloksia, joita oikeuskäytäntö ilmentää. Tämän vuoksi myös keskustelu rahanpesun kriminalisoinnin perusteista olisi tarpeen.

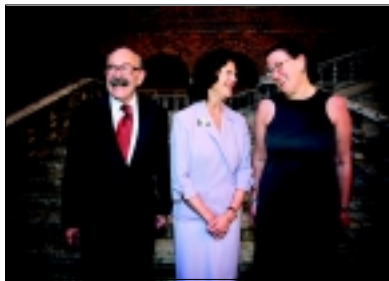
18 Kriminalisointiteoria – askel parempaan rikoslainsäädäntöön

Sakari Melander

Rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutusta on perinteisesti etsitty rangaistuksesta käsin. Rangaistusteoriasta vakiintunut aihe niin oikeustieteellisessä kuin filosofisessa kirjallisuudessa. Rangaistavaksi säätäminen, kriminalisointi, sen sijaan on saanut melko vähän huomiota.

20 Kriminologian symposiumissa tutkimuksen kirjoja

Riikka Kostiainen

Toisen kerran järjestetty kriminologian symposiumi keräsi kesäkuussa Tukholmaan tutkimuksen kansainvälisiä huipunimiä ja satoja osallistujia. Teemoja olivat lasten suojeleminen, tehokas ja oikeudenmukainen kriminaalipoliitikka sekä rikollisen uran käännekohdat.

22 Yritykset houkutella lapsia seksikontakteihin yleisiä netissä

Riikka Kostiainen

Tuoreen ruotsalaisen selvityksen mukaan lapsiin ja nuoriin otetaan netissä runsaasti yhteyttä seksuaalisessa tarkoituksessa. Ns. grooming-ilmion torjumisessa on tärkeää kouluttaa lapsia ja vanhempia turvalliseen netin käyttöön, toimia yhteistyössä nuorten nettipalvelujen tuottajien kanssa sekä kehittää lainsäädäntöä ja poliisin toimintaa.

26 ART-mentelmällä autettu väkivaltaisia nuoria

Kaisa Kivelä & Tiina Röning

Aggression Replacement Training (ART) -menetelmä on kehitetty epäsosiaalisesti käyttäytyvien nuorten auttamiseksi. Se koostuu säännöllisistä ryhmätapaamisista, joissa nuoret opettelevat ja harjoittelevat sosiaalisia taitoja, itsehillintää ja moraalista päättelyä. Suomeen se on rantautunut 2000-luvulla.

28 NÄKÖKULMA

Nuorten ongelmien hoito maksaa kulunsa takaisin

Tuija Brax

Rikoksia tekevien nuorten joukko on jo pidempään pienentynyt. Huumausainekokeilujen määrä on kääntynyt laskuun, alkoholista kokonaan kieltäytyvien joukko kasvaa. Miksi siis nuorten rikoksilla juuri nyt olisi syytä vaivata päätään?

30 KRIMINOLOGIA

32 AJASSA

39 HISTORIAA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Kauko Aromaa

Toimittaja

Riikka Kostiaainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste

Toimitusneuvosto

Kimmo Nuotio (pj.)
Helsingin yliopisto

Tapio Lappi-Seppälä (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Aarno Arvela
Helsinki

Stefan Gerkman
Sisäasiainministeriö

Timo Harrikari
Helsingin yliopisto

Heimo Kangaspunta
Rikosseuraamusvirasto

Olavi Kaukonen
Oikeusministeriö

Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma

Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto

Göran Sannholm
Hangon kaupunki

Hannu Takala
Rikksentorjuntaneuvosto

Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiaainen

Kansikuva

Tuomas Marttila / Gorilla

Tilauhintaa

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

7. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat
kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ K A U K O A R O M A A

Todistajat ja uhrit oikeusvaltiossa

Hiljattain annettiin vapauttava päätös ihmiskauppajutussa, koska oletettu uhri ilmoitti oikeudenkäynnissä esitutkintalauseunnostaan poiketen olleensa ala-arvoisissa työoloissa vapaaehtoisesti. Tapaus nostaa esille mahdollisen ongelman: uhrin ja todistajan suojelun tarpeen jutun toisen osapuolen painostusta vastaan.

Samanlaisia pulmia on uumoiltu paritusta ja ihmiskauppaa koskevilla jutuilla ja ylipäänsä ammattirikollisuutta sivuavilla jutuilla. Myös tulokaskulttuurien sisällä tapahtuneita laittomuuksia koskevat epäilyt voivat kilpistyä tähän esteeseen. Ongelma on toki tuttu myös kotoperäisissä jutuilla. Rikossuttujen asianmukaista käsitteilyä vaikeuttaa koston pelko ja tietoisuus siitä, että järjestelmän tarjoama suoja on puutteellinen ja altistaa uhrin tai todistajan kustotoimille.

Ongelma ei ole uusi. Todistajia ja uhreja on ennenkin peloteltu, taivuteltu ja painostettu niin pienissä kuin isoissakin kuvioissa. Tämä ei koske vain järjestäytyneiden rikollisryhmien ja ammattirikollisten juttuja.

Koko todistamis- ja ilmiantokulttuurimme on itse asiassa ristiriidassa oikeusvaltioajattelun kanssa. Oikeusvaltion ihannemallissa keskenään tasaveroiset riitapuolet suostuvat yhteistuumiin siihen, että heidän juttunsa viedään riippumattoman tuomioistuimen ratkaistavaksi eikä heidän kuulu sekaantua prosessiin. Kuvitellaan siis, että kaikki osapuolet jakavat ja hyväksyvät sen oletaman, että oikeuslaitos on heidän ylä- ja ulkopuolellaan, ja ottaa heidän juttunsa haltuunsa. Todistaminen on tässä mallissa kansalaisvelvollisuus.

Monet meistä näkyvät vierastavan tätä periaatetta eivätkä ylipäänsä aio alistua oikeusvaltiomalliin. Tämä suhtautuminen on linjassa meilläkin vakiintuneen uusliberalistisen aatteen kanssa – vahvin ja neuvokkain voittakoon, keinot eivät ole ratkaisevia vaan tulokset. Yhteiskuntamme yhteisöllisyys on samanaikaisesti tämän ideologian voittokulun kanssa haurastunut. Siksi yksittäinen todistaja ei voi luottaa lähiyhteisönsäkään tukeen ongelmatilanteissa vaan on enenevässä määrin omillaan – emme enää elä kansalaisyhteiskunnassa tässä mielessä, vaan olemme pikemminkin joukko irrallisia keskenään kilpailevia pelureita. Samalla on myös häiritsemis-, kiusaamis-, uhkailu- ja painostusteknologia laventunut niin, että mahdollisuudet todistajaan vaikuttamiseen ovat entistä monipuolisemmat ja laajemmat.

Euroopan Neuvoston asiantuntijaryhmä toteaa, että todistajille asetettu oikeudellinen velvoite todistaa rikosjutuissa voidaan hyväksyä ainoastaan, jos heidän ei tarvitse pelätä turvallisuutensa puolesta, kun he noudattavat tätä velvoitetta. Sen mielestä on ilmeistä, että järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenet ja muut jotka hyötyvät merkittävästi rikoksista ovat valmiita turvautumaan pelotteluun ja painostukseen, vieläpä kidutukseen ja palkkamurhiinkin turvatakseen omat etunsa. Ryhmä suosittelee todistajansuojelun tehostamista. Kyse ei ole äärimmäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta kalliista uuden henkilöllisyyden antamisesta vaan yksinkertaisemmista ratkaisuisista. Keinoja ovat mm. anonymin todistelun salliminen, videoyhteyksien tai nauhoituslaitteiden käyttäminen niin, että todistaja ja syytetty eivät kohtaa sekä tutkinta- ja oikeudenkäyntitilojen järjestäminen niin, että syytetty ja todistaja eivät käytä samoja odotustiloja. Tärkeimpänä näistä voidaan pitää todistajan henkilöllisyyden täydellistä salaamista esimerkiksi niin, että todistajaa voidaan kuulla luotettavien välikäsiensä kautta.

Rikollisuustilanne on Suomessa ollut niin hyvä, että näihin kysymyksiin ei ole tarvinnut kiireellisesti puuttua. Ehkä nyt kannattaisi ennakoita meneillään olevaa kehitystä.

Rikoslain painotukset alkavat olla kunnossa

Rikosoikeuden professori **Pekka Koskinen** on ollut lähes koko työuransa keskeisesti mukana rikoslain kokonaisuudistuksessa. Irti hän ei ole päässyt siitä eläkkeelläkään: hän on oikeusministeriön selvitysmiehenä pohtinut uudistuksen loppuunsaattamista.

Rikosoikeuden professori Pekka Koskinen jäi eläkkeelle helmikuun alussa. Yliopistouran pituus ehti ylittää 40 vuotta. Hän valmistui oikeustieteen kandidaatiksi 1965 ja jäi saman tien yliopistolle jatko-opintojen pariin. Vuodesta 1970 lähtien hän on hoitanut ensin apulaisprofessorin ja sittemmin professorin virkaa Helsingin yliopistossa.

Hän kertoo, että esikuvat ja alalla toimineet ihmiset olivat tärkeä uravalinnan syy. Esimerkkeinä hän mainitsee **Inkeri Anttilan**, kriminaalipolitiikan keskeisen hahmon, tämän pitkäaikaisen työtoverin **Patrik Törnruddin**, tärkeän ideologin taustalla, sekä edesmenneen **K.J. Långin**, upean humanistin.

Työuransa ytimenä Koskinen pitää rikosoikeuden opettamista suurelle osalle Suomen lakimieskunnasta.

– En ehkä voi ylpeillä kirjallisen tuotantoni laajuudella,

mutta olen yrittänyt panostaa rikosoikeuden opetukseen. Minusta perustutkinto-opetuskin on tärkeää ja erityisesti syventävien opintojen rikosoikeuden projektit ovat olleet palkitsevia kokemuksia – myös osin rikosoikeuden pääaineopiskelijoiden itsensä ansiosta; he ovat yleensä yhteiskunnallisista asioista hyvin kiinnostuneita. Monet heistä ovat nyt jännittävässä asemassa myös kriminaalipolitiikan kentällä.

Toinen tärkeä asia hänelle on ollut osallistuminen lainvalmisteluun. Tämä työ alkoi 1970-luvun alussa rikoskorkurensityöryhmässä. Samoihin aikoihin hän oli ensimmäistä kertaa eduskunnan lakivaliokunnassa kuultavana, mikä myös on ollut tärkeää ja mielenkiintoista työtä.

1970-LUVUN LAKIKIRJA OLI HYVIN ERINÄKÖINEN

Suurin Pekka Koskisen lainvalmistelutyöhön osallistu-

misen haasteista on luonnollisesti ollut rikoslain kokonaisuudistus. Vuonna 1972 asetetussa rikosoikeuskomiteassa hän ei ollut vielä mukana, mutta seurasi kiinnostuneena sen työtä. Sen sijaan vuonna 1980 käynnistetyssä rikoslakiprojektissa hän oli alusta asti mukana, johtoryhmän jäsenenä ja 1990-luvun sen puheenjohtajana sekä eri työryhmien puheenjohtajana tai jäsenenä.

– Pyrimme työssämme löytämään yhtenäisiä lakitekniisiä ja sisällöllisiä periaatteita, joiden pohjalta kokonaisuudistus tehtäisiin. Se oli kiinnostavaa, mutta tuskastuttavan hidasta työtä. **Hannele Pokka** oikeusministerinä ollessaan päivitteli, että tuohan on kuin lisäkin kirkon rakentamista. Siihen ei voinut muuta vastata kuin että tulihan siitä kirkosta sitten aika kaunis, hän hymähtää.

Rikossäännösten osalta ideana oli rangaistavuuden

kokonaisvaltainen uudelleen arviointi: miten eri teot on rangaistusarvoltaan suhteutettava ja mistä ylipäättään on rangaistava ja miten ankarasti. Siinä oli selvää uudelleen suuntautumisen tarvetta. Vielä 1970-luvun alussa aika vähäisetkin omaisuusrikokset olivat ankarasti rangaistavia ja nyt on selvää, että painopiste on ja sen kuuluu olla henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvissa rikoksissa sekä suunnitelmallisissa talousrikoksissa, ympäristörikokset mukaan luettuna.

– Lainsäädäntö alkaakin olla kunnossa. Toinen asia sitten on, millaisia rakenteellisia ongelmia on: saadaanko rötösherrat yhtä helposti kiikkiin kuin nakkivarka. Tältäkin osin on tapahtunut paljon hyvää, kun poliisissa ja syyttäjälaitoksessa on erikoistuttu ja myös tuomioistuimissa on tapahtunut kehitystä.

Emeritusprofessori Pekka Koskinen nostaa suurimmaksi ansiokseen kriminaalipolitiikan kannalta rikosoikeuden opettamisen suurelle osalle suomalaista lakimieskuntaa.

RANGAISTUSJÄRJESTELMÄN VAIHTOEHTOJA VANKEUDELLE

Rikoslain uudistuksessa paneuduttiin myös seuraamusjärjestelmään. Pekka Koskinen mukaan lähtökohta oli pyrkiä rajoittamaan vankeusrangaistuksen käyttö vain siihen määrään kuin se on välttämätöntä riittävän lainkuuliaisuuden ylläpitämiseksi. 1960-luvun loppupuolella oli yli 7000 vankia, mutta pienten askelten politiikan kautta päästiin vuosituhannen loppuun mennessä alle 3000:n. Sen jälkeen tapahtui käänne ja muutama vuonna vankiluku nousi aina 4000:een asti, mutta nyt tilanne näyttää jälleen jonkin verran valoisammalta.

Vankeuden käytön rajoittamiseen on pyritty eri tavoin. Yksi keino on ollut vaihtoehtoiset seuraamukset kuten yhdyskuntapalvelu. Lisäksi Koskinen mielestä täytyy pyrkiä siihen, että vankeusaika

käytetään hyödyksi tulevan selviytymisen edistämiseksi ja että luotsaamiseen vankilasta vapauteen panostetaan, tiettyissä tapauksissa uuden valvotun koevapauden kautta.

– Rangaistusjärjestelmään liittyvä iso kysymys on ollut hoidon ja rangaistuksen suhde. Kun usklassinen kriminaalipolitiikka löi itsensä läpi 1960–70-luvuilla, korostettiin voimakkaasti hoidon ja rangaistuksen erottelua. Nähtiin oikeusturvaongelmia siinä, jos oletetulla hoidon tarpeella aletaan mitata vapauden menetystä. Tähän liittyvät perusajatukset täytyy muistaa, mutta tässä mentiin ehkä liian pitkälle yksipuolisuuteen. Reunaehtojuksen mukaan vaihtoehtoisiksi kelpasivat vain sellaiset rangaistukset, jotka olivat yhtä täsmällisesti mitattavissa kuin vankeuspäivät – jolloin ei jää jäljelle mitään muuta kuin vankeus, hän havainnollistaa.

– Mutta noin 15 vuotta sit-

ten tapahtui jonkinlaista kriminaalipolitiikan paradigman muutosta, kun esimerkiksi yhdyskuntapalvelu saatiin läpi. Siinähan poiketaan periaatteesta ”samasta teosta sama rangaistus”, koska tekijään liittyvät seikat vaikuttavat. Muutakin maltillista uudelleenarviointia on ollut. Hoidollisten aspektien kytke- misessä rangaistusjärjestelmään on otettu uudenlaisia askeleita. Työn alla on ollut myös erillinen sopimushoitovankilasta, mutta se on kaatunut kai ennen kaikkea rahan puutteeseen.

Toisaalta hän löytää päinvastaisen eli myönteisen esimerkin valtion keuhkojen talousnäkökulmasta vaikutuksesta kriminaalipolitiikkaan: hallituksen tavoitteen minimoida sakon muuntorangaistuksen käyttö. Hän toivoo Suomessa päästävän vastaavaan järjestelmään kuin Ruotsissa, jossa sakon muuntorangaistus on olemassa mutta käy-

tännössä harvinainen.

Koskinen ei muuten näe lähitulevaisuudessa isoja uudistuksia rangaistusjärjestelmässä. Olennaista on, että vankilukua ei päästetä räjähtämään ja että vankeuden täytäntöönpanoa voidaan toteuttaa uuden vankeuslain tavoitteiden mukaan. Erityisen tärkeää on, että vapautumisvaiheen kriittisen ajan järjestelyt voidaan hoitaa hyvin; tähän liittyvät valvotun koevapauden ja kokonaisuudessaan elektronisen valvonnan kysymykset. Lisäksi hänestä olisi tärkeää saada sopimus- hoito vielä toteutettua jollain järkevällä tavalla.

RIKOSLAKIUUDISTUKSEN LOPPU HÄÄMÖTTÄÄ

Kolmas iso sektori uudistuksessa olivat yleiset opit, vastuopin peruskysymykset, jotka saatiin muutama vuosi sitten rikoslakiin vuosikymmenten valmistelun jälkeen. Nyt uupuu enää kokonaisuudistuksen loppuunsaattaminen, jonka edellyttämiä toimia Pekka Koskinen on arvioinut oikeusministeriön selvitysmiehenä. Hänen ehdotuksensa oli määrä valmistua syyskuun puolivälissä, ja haastatteluhetkellä elokuussa hän vielä pyöritteli vaihtoehtojaan.

– Muodollisesti meillä on edelleen voimassa vuoden 1889 rikoslaki, joten tarkoitus on jäsentää uusi yhtenäinen rikoslaki, joka voitaisiin julkaista Suomen säädöskokouksessa. Siinä on monenlaisia ongelmia: Yksi on tekninen jäsentäminen, mutta se ei ole ollenkaan ylivoimaista. Minusta on aika selvää, että meille tulee yleinen osa ja erityinen osa. Yleisessä osassa on toisena alaosastona yleisten oppien säännökset ja toisena rikosoikeus-

Professori Pekka Koskisen mukaan rikoslain jäsentäminen uudelleen selkeäksi kokonaisuudeksi helpottaa sen käytettävyyttä.

→ dellisen seuraamusjärjestelmän perusasiat. Sen jälkeen tulee erityinen osa eli rikosten lajeja koskevat säännökset jäsennettyinä jollain tavalla, joka täytyy päättää.

Uuden rikoslain saaminen ei hänen mukaansa ole pelkkä imagoseikka. Rikoslain sisäinen logiikka ei enää toimi, kun sitä on uudistettu pätkittäin ja uusia pykäläiä on sijoitettu vapautuneille paikoille ja uusia lukuja on lisätty loppuun. Jäsentäminen uudelleen selkeäksi kokonaisuudeksi helpottaa lain käytettävyyttä.

– Vaikeampi kysymys sen sijaan on, pystytäänkö pitämään kiinni keskittämisperiaatteesta. Meillä on edelleen kymmeniä rikoslain ulkopuolisia lakeja, joissa on vankeusuhkaisia säännöksiä. Ne eivät välttämättä liity luontevasti mihinkään rikoslain lukuun, eikä tunnu luontevalta, että loppuun otettaisiin sellaisia lukuja kuin ”vielä eräitä rikoksia” tai ”eräitä muita rikoksia”. Keskittäminen on hyvin kunnianhimoinen ajatus ja ymmärtääkseni muualle siihen ei ole pyrittykään. Nyt kysymys on siitä, koetetaan se viedä loppuun saakka ja pitäytyä periaatteessa tulevaisuudessakin vai joudutaanko tyytymään johonkin kompromissiin, hän pohtii.

Lisäksi yksi rikoslain jäsentämiseen liittyvä asia on suhtautuminen varsinaisiin kansainvälisiin rikoksiin. Ovatko sotarikokset ja ihmisyyteen kohdistuvat rikokset vain lu-

kuina muiden joukossa vai pitäisikö ne nostaa erilliseksi osastokseen? Esimerkiksi Saksassa on oma rikoslakikirja kansainvälisiä rikoksia varten, Suomessa tällaista ei varmaan tehdä.

– Nythän meillä on esillä, pitäisikö rikoslakiin ottaa kidutusta koskeva kriminalisointi ja minusta se olisi näissä oloissa perusteltua. Vielä vähän aikaa sitten ajateltiin, että kidutuksesta ei enää tarvitse keskustella kehittyneissä oikeusvaltioissa. Nyt se on kuitenkin noussut Yhdysvalloissa, eikä vain siellä, pseudotieteellisen keskustelun kohteeksi – pohditaan millä reunaehdoilla voidaan kiduttaa. Minusta kidutuksen kieltäminen on ehdoton eikä siinä voida tehdä tällaisia arvopunnintoja, koska muuten ollaan pohjattomassa suossa.

POLIITTINEN KESKUSTELU KRIMINAALIPOLITIIKASTA VÄHÄISTÄ

Pekka Koskinen kiittelee, että Suomessa on voitu pitkään uudistaa rikoslainsäädäntöä ja tehdä kriminaalipolitiikkaa poliittisen konsensuksen saatelemana, vaikka silloin tällöin nousee rajuja puheenvuoroja kovemmasta kriminaalipolitiikasta. Hänestä on silti mielenkiintoista, etteivät rikokset ja rangaistukset ole vieläkään nousseet näkyvästi esiin vaalikeskusteluissa. Hän epäilee sen heijastavan sitä, etteivät nämä asiat kuitenkaan ole kansalaisten arjen kannalta niitä kaikkein kiinnostavimpia.

Silloin tällöin julkisuudessa on tosin esitetty sellaista kritiikkiä, että kriminaalipolitiikasta päättää pieni asiantuntijapiiri, johon Koskinen on vahvasti luettu.

– Totta kai demokratiassa on tärkeää, että ihmisillä on laajasti tietoa asioista ja mahdollisuus vaikuttaa. Asiantuntijapiirissä pyöriminen – jos sellaista olisi – olisi ongelmallista. Mutta en kuitenkaan näe ristiriitaa siinä, etten tässä pidä ongelmana poliittisen keskustelun vähäisyyttä. Minusta on hyvä, jos kriminaalipolitiikasta käydään avointa ja argumentoivaa keskustelua, mutta usein nämä kysymykset nousevat esiin yksittäisen järkyttävän rikostapauksen yhteydessä, jolloin asioista ei välity oikeaa informaatiota, hän painottaa.

– Eivätkä niin sanottujen tavallistenkaan ihmisten näkemykset niin erilaisia ole kuin iltapäivälehtien satunnaisista gallupeista räikeän rikostapauksen jälkeen voisi päätellä. Olen käynyt esimerkiksi uimahallilla lukemattomia kriminaalipoliittisia keskusteluja, eivätkä suomalaiset verenhimoisia ole vaan hyvinkin järkeviä, kun keskustelussa mennään syvemmälle. Myös oikeustajuntatutkimukset osoittavat tämän. Ihmiset kuvittelevat, että muut ovat paljon ankarampia ja tuomiot ovat todellisuutta lievämpiä.

Uhkakuviakin Koskinen näkee nykyiselle kriminaalipolitiikalle. Keskeinen on Eu-

roopan unionin vaikutus. Selvälle näyttää, että myös rikosoikeuden piirissä EU:n päätösvalta tulee lisääntymään ja vastaavasti itsenäisen jäsenvaltion liikkumavara kapenemaan. Se on monessa suhteessa pulmallista. Ensinnäkin konkreettiset lain uudistusvaatimukset poikkeavat monessa suhteessa suomalaisesta rikosoikeusperinteestä ja rikkovat sekä sisällölliset ajatukset että lakitekniikan. Toinen ongelma on usko suppeaan rikosoikeuspolitiikkaan ja ankariin rangaistuksiin.

– Jossain yhteydessä olen lainannut **Urho Kekkosen** monipolvista kommenttia kommunismista, jonka hän esitti Neuvostoliiton johtajalle **Nikita Hrustseville** 60-vuotispäivillään Helsingissä. Mukailleen sitä kriminaalipolitiikkaan täytyy uskaltaa sanoa: Vaikka koko muussa maailmassa lähtisi puhaltamaan ilkeät kriminaalipoliittisen uusbrutalismen tuulet, niin Suomi pysyy perinteisen pohjoismaisen humanin rationaalien kriminaalipolitiikan linjoilla, jos Suomen kansan enemmistö oikein informoituna niin toivoo, kuten uskon.

Kriminaalipoliittiseen keskusteluun professori Pekka Koskinen aikoo osallistua nyt eläkkeelläkin. Hänellä on suunnitteilla kirjoitushankkeita ja hän lupaa pyydettyä olla mukana erilaisissa projekteissa. ■

JUSSI NUKARI / LEHTIKUVA

Takavarikoitu huumemäärä kasvoi toisen huumausaineaallon aikana moninkertaiseksi. Viime vuosina useiden huumausaineiden takavarikkomäärät ovat pienentyneet.

■ HEINI KAINULAINEN

Rangaistuskäytäntö törkeissä huumausainerikoksissa

Viranomaisten tietoon tulleiden törkeiden huumausainerikosten määrä kasvoi 1990-luvulla mutta on 2000-luvulla vähentynyt. Törkeistä huumausainerikoksista on tuomittu varsin pitkiä vankeusrangaistuksia. Kuitenkin vuosina 2002–2005 yli puolet käräjäoikeuksien tuomitsemista ehdottomista tuomioista oli pituudeltaan alle kolme vuotta.

Huumausainetilanne vakavoitui Suomessa 1990-luvulla. Tämän toiseksi huumausainealoksi nimetyn ajanjakson aikana huumeiden käyttö ja sen aiheuttamat haitat kasvoivat uusiin mittasuhteisiin. Huumeiden kysyntä ja tarjonta lisääntyi. Samalla markkinoille ilmestyi uusia aineita ekstaasin, poltettavan heroiinin ja korvaushoidossa

käytetyn Subutexin® muodossa. Suonensisäinen käyttäminen lisääntyi, minkä seurauksena käyttäjien keskuudessa levisi useita tartuntatauti-epidemioita. Myös huumekuolemat lisääntyivät.

Muuttunut huumausainetilanne heijastui rikosoikeudelliseen järjestelmään, mikä ilmeni niin rikosten kuin rikoksista epäiltyjen lukumäärän voimakkaana kas-

vuna. Samalla viranomaisten takavarikkoon saama huumausainemäärä kasvoi moninkertaiseksi. Poliisin arvion mukaan huumausainerikollisuus sai aikaisempaa selvempiä järjestäytyneen rikollisuuden piirteitä ja sen kytkökset kansainvälisiin liigoihin syvenivät. Huumausainerikollisuuden vakavoituminen on viime kädessä todennettavissa vankiloista, sillä huume-

rikoksista tuomittujen vankien määrä kasvoi. Heille määrättiin myös varsin pitkiä vankilarangaistuksia.

2000-luvulla huumausainetilanne on selvästi rauhoittunut. Huumeekokeilut eivät ole enää kasvattaneet suosiotaan. Huumeiden käyttäjien keskuudessa ilmenneet epidemiat on saatu kuriin terveysneuvontapisteiden avaamisen myötä. Huumekuolemat ovat vähentyneet. Myös tilastoidun huumausainerikollisuuden kasvu on taittunut. Tästä huolimatta huumeiden aiheuttamat haitat tulevat todennäköisesti vielä pitkään pysymään aikaisempaa korkeammalla tasolla. Pelkästään kovien huumeiden ongelmakäyttäjien suuri määrä pitää huolen tästä. Heitä arvioidaan löytyvän koko Suomesta 16 000–21 000 henkilöä.

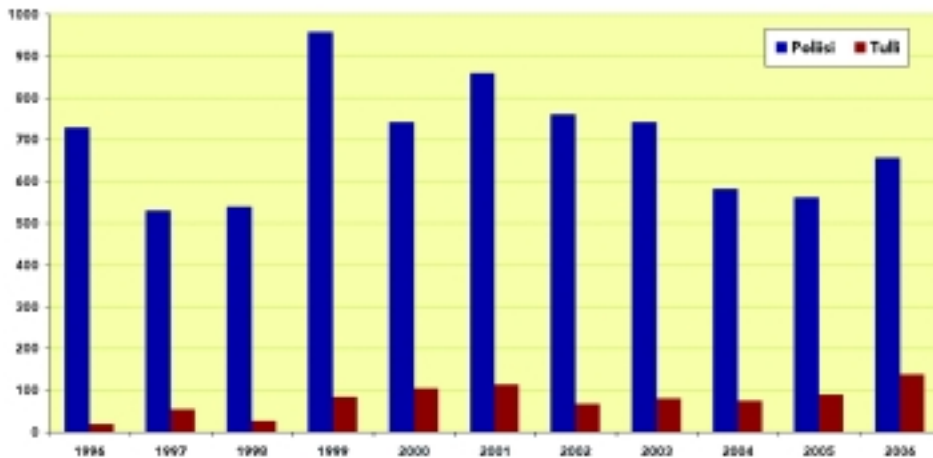
TIETOA TÖRKEISTÄ HUUMAUSAINERIKOKSISTA

Viranomaisten tietoon tulneiden törkeiden huumausainerikosten määrä kasvoi 1990-luvulla, mutta 2000-luvulla niiden määrä on vähentynyt. Kuviossa 1 esitettyjen tietojen mukaan törkeiden huumerikosten määrä on pienentynyt lähes neljänneksellä huippuvuodesta 1999. Tosin vuonna 2006 rikosten määrä kasvoi edellisestä vuodesta. Poliisin tietoon tuli tällöin 657 törkeää huumausainerikosta, kun taas tulli sai niitä tietoonsa 137. Törkeät huumausainerikokset edustavat noin viittä prosenttia kaikista viranomaisten tilastoimista huumausainerikoksista.

Takavarikoitu huumemäärä kasvoi toisen huumausaineaallon aikana moninkertaiseksi. Toisaalta on huomattava, että lähtötaso oli verrattain matala. Viime vuosina useiden aineiden takavarikkomäärät ovat pienentyneet. Hasista takavarikoitiin 1990-luvun alussa noin sata kiloa vuodessa, mutta määrä kasvoi kymmenessä vuodessa viiteensataan kiloon. 2000-luvulla määrä on vähentynyt. Vuonna 2006 takavarikoitiin noin 283 kiloa hasista, mikä on kolmasosa edellisvuotta vähemmän. Kannabiskasvien takavarikot ovat sen sijaan kasvaneet. Tosin viime vuonna niidenkin määrä kutistui viidenneksellä, noin 7 500 kasviin.

Amfetamiinin kohdalla kasvu oli vielä voimakkaampaa. Kun 1990-luvun alussa liikuttiin vuositasolla 10–20 kilossa, kasvoi määrä vähitellen yli sataan

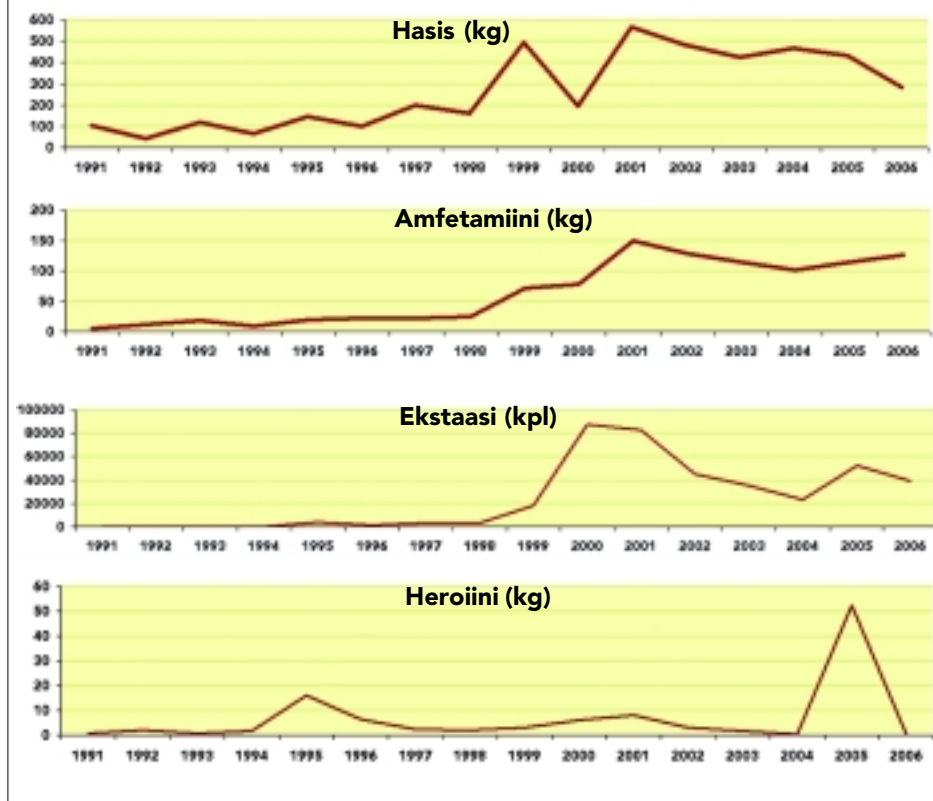
Kuvio 1. Poliisin ja tullin tietoon tulleet törkeät huumausainerikokset (RL 50:2) vuosina 1996–2006.

Lähde: Tilastokeskus

Kuvio 2.

Hasiksen, amfetamiinin, ekstaasin ja heroinin takavarikot 1991–2006.

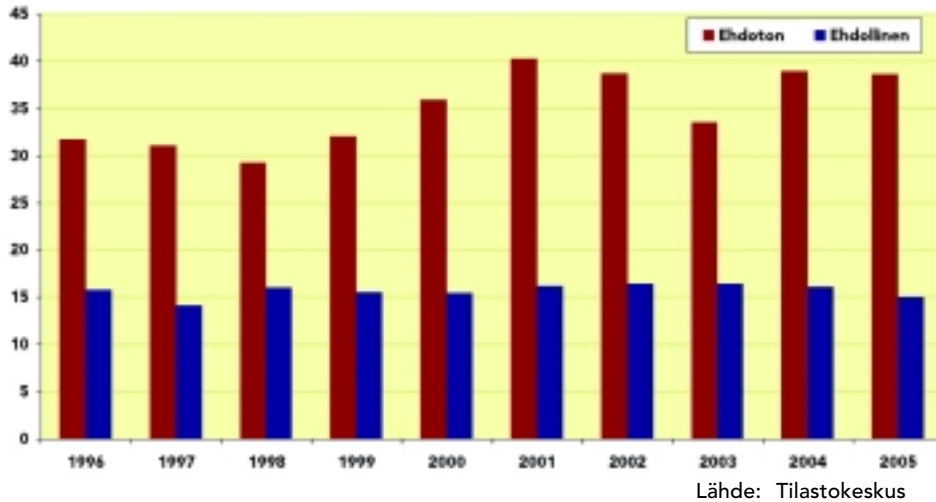

kiloon. Vuonna 2006 takavarikoitiin 126 kiloa amfetamiinia, mikä on kymmenisen prosenttia edellisvuotta enemmän. Ekstaasia saatiin huippuvuosina 2000–2001 takavarikkoon 83 000–87 000 tablettia. Vuonna 2006 määrä oli pudonnut

puoleen näistä lukemista. (Kuvio 2.)

Subutexin® takavarikot ovat vaihdelleet välillä 20 000–40 000 tablettia. Kolmena viime vuonna niiden määrät ovat laskeneet. Heroiinia, kokaiinia ja LSD:tä on liikkunut markkinoilla pieniä määriä.

Kuvio 3. Ehdollisen ja ehdottoman vankeuden keskipituus (kk) törkeässä huumausainerikoksessa (RL 50:2) vuosina 1996–2005.

Tosin joinakin vuosina takavarikoitu määrä on noussut korkeaksi, mutta kyse on tavallisesti ollut muun maan markkinoille tarkoitettua lastista.

TÖRKEÄT HUUMAUSAINERIKOKSET KÄRJÄJOIKEUKSISSA

Vuosina 2001–2005 kärjäoikeuksissa annettiin keskimäärin viitisensataa syyksi lukevaa tuomiota törkeästä huumausainerikoksesta. Vuonna 2001 tuomioita oli 616, mutta vuoteen 2005 mennessä määrä oli pudonnut neljänneksellä, 463:een.

Törkeästä huumausainerikoksesta tuomitaan yleensä ehdoton vankeus, sillä vain noin joka viides tuomio on ollut ehdollinen. Vuonna 2005 ehdollisen vankeusrangaistuksen keskipituus oli 1 vuosi 3 kuukautta. Ehdottomien vankeuksien keskipituus on vaihdellut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuosina 2001–2005 se oli keskimäärin noin 3 vuotta ja 2 kuukautta. (Kuvio 3.)

RANGAISTUSASTEIKON RIITTÄVYYDESTÄ

Törkeästä huumausainerikoksesta on mahdollista tuomita vähintään vuoden ja enintään kymmenen vuoden mittainen vankeusrangaistus. Törkeistä huumausainerikoksista on tuomittu varsin pitkiä vankilarangaistuksia. Tarkasteltaessa kärjäoikeuksien tuomitsemia ehdottomia vankeuksia vuosina 2002–2005 voidaan kuitenkin tehdä seuraavia havaintoja. Yli puolet ehdottomista vankeuksista oli pituudeltaan alle kolme vuotta. Alle neljän

vuoden tuomiot muodostivat puolestaan 69 prosenttia kaikista ehdottomista tuomioista. Tästä syystä vain pieni määrä huumetuomioista on sijoittunut asteikon yläpäähän. Vuonna 2005 annettiin kaikista törkeistä huumausainerikoksista 276 ehdotonta tuomiota, joista 35 oli pituudeltaan vähintään seitsemän vuotta.

Törkeän huumausainerikoksen kymmenen vuoden enimmäisrangaistus voidaan ylittää kolmella vuodella määrättäessä yhteistä rangaistusta useista eri rikoksista. Tällaisia tuomioita on annettu hyvin vähän. Tästä syystä ei näytä olevan tarvetta korottaa enimmäisrangaistusta törkeästä huumausainerikoksesta. Suomalainen rangaistustaso saattaisi myös osoittautua eurooppalaisen vertailussa melko ankaraksi, koska useiden muiden maiden takavarikotietoihin verrattuna Suomen huumausainemarkkinoilla liikuttellaan melko pieniä huumemääriä.

USEAT EHDOTTOMAT TUOMIOT HOVIOIKEUTEEN

Kärjäoikeuksien antamista ehdottomista vankeustuomioista valittaminen on yleistä, niin myös törkeissä huumausainerikoksissa. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehtiin tutkimus, jossa kerättiin aineisto Helsingin hovioikeuden käsittelemistä ehdottomista tuomioista törkeissä huumausainerikoksissa. Tuomioita kertyi vuodelta 2005 yhteensä 143.

Valittajana oli tavallisesti tuomittu henkilö. Hovioikeus otti hänen tekemänsä valituksen yleensä käsiteltäväkseen, sillä seu-

lonta oli harvinaista. Suulliseen pääkäsitelyyn päätyi 70 prosenttia tapauksista.

Tuomituista 93 prosenttia oli miehiä. Suuri osa oli 21–30-vuotiaita. Kolmannes oli ulkomaan kansalaisia. Valtaosalla oli tilillään useita aikaisempia rikoksia.

LÄHES JOKA TOINEN TUOMIO MUUTTUU

Lähes joka toinen kärjäoikeuden antama tuomio muuttui hovioikeudessa. Kun hovioikeus muutti tuomiota, rangaistus yleensä aleni. Muutokset olivat usein tuntuvia, sillä vankeusrangaistus pieneni suuressa osassa tapauksia vähintään viidenneksellä. Tuomiot kutistuivat jopa puoleen. Vankeusajan pituutta tarkasteltaessa kyse oli keskimäärin hieman yli vuoden mittaisesta lyhentymisestä. Viidessä tuomiossa kyse oli vuosista.

RANGAISTUKSEN MITTAAMISESTA

Törkeissä huumausainerikoksissa rikoksen kohteena olevan huumausaineen määrä on keskeinen rangaistuksen pituuteen vaikuttava seikka. Tutkimuksessa kävi ilmi, että merkitystä oli myös muilla tekijöillä, kuten toiminnan laajuudella, kestolla, suunnitelmallisuudella, taloudellisen hyödyn tavoittelemisella ja rikosten tekijän asemalla huumausaineiden levityskuviossa.

Helsingin hovioikeuden käsittelemissä törkeissä huumausainerikoksissa rangaistukset olivat varsin tuntuvia. Rangaistusten pituutta selittivät suuret huumemäärät. Esimerkiksi amfetamiinia oli rikoksen kohteena keskimäärin 3,2 kiloa, hasista 25,7 kiloa ja Subutex-tabletteja 2 400 kappaletta. ■

Tiedot perustuvat tutkimukseen: Kainulainen Heini (toim.) (2007). Rangaistuskäytäntö törkeissä huumausainerikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 79.

Kirjoittaja valmistelee Alkoholitutkimussäätiön rahoittamana väitöskirjatutkimusta huumeiden käyttöjiin kohdistuvasta rikosoikeudellisesta kontrollista. Hänet tavoittaa Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta.

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan saavutuksia ja haasteita

Suomen tunnustettiin olevan ihmiskaupan kauttakulku- ja kohdema virallisesti vasta 2005. Syksyllä 2005 julkistetusta ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa Suomen arvioitiin olevan vuosittain satojen ihmiskaupan uhrien kauttakulku- ja kohdema. Vuonna 2006 poliisi tutki yli 50 tapausta ”ihmiskaupan kaltaisena rikoksena”. Tähän mennessä kymmenisen tapausta on alustavasti tutkittu ihmiskauppana, mutta vain yksi on edennyt sellaisena tuomioistuimeen asti. Ensimmäinen ihmiskauppatuomio annettiin maaliskuussa 2007.

Vaikka ihmiskauppaan viittaavia piirteitä oli havaittu jo aikaisemmin erityisesti ns. liikkuvassa prostituutiossa ja parituksessa, ihmiskaupaa koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan vasta elokuussa 2004. Tähän vaikuttivat YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen ihmiskaupaa koskevan lisäpöytäkirjan hyväksyminen vuonna 2000 sekä vuonna 2002 hyväksyty EU:n puitepätös ihmiskaupan torjunnasta (2002/629/YOS).

Vuonna 2005 Suomi sai ensimmäisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelmansa. Se sisälsi toimenpiteitä ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi, uhrien tunnistamiseksi, auttamiseksi ja suojelemiseksi, tekijöiden vastuuseen asettamiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi. Tämän jälkeen työministeriön perustettiin ohjausryhmä, joka koordinoi ihmiskaupan vastaista toimintaa eri hallinnonalojen välillä sekä viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoi-

den kesken. Lisäksi sen tehtävänä on valmistella tarkennettu ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Ohjelmaluonnos esitellään valtioneuvostolle syksyn aikana.

Työministeriö perusti myös ns. palvelutyöryhmän, jonka ehdotukset ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän käynnistämiseksi ja kotouttamislain muuttamiseksi julkistettiin kesällä 2006. Työryhmä ehdotti, että ihmiskaupan uhrien auttaminen toteutetaan turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän yhteydessä ja että siihen sisällytetään laaja kirjo palveluja. Jo nyt järjestelmän piirissä on joitakin ihmiskaupan uhreiksi epäiltyjä. Eräs auttamisjärjestelmän toistaiseksi ratkaisemattomista haasteista on ihmiskaupan uhrien turvallinen paluu. Sen uskotaan ehkäisevän uudelleen uhrutumista.

Kesällä 2006 voimaan tuli myös ulkomaalaislain muutos, jolla säädetään ihmiskaupan uhrille tietyin edellytyksin myönnettävästä oleskeluluvasta ja harkinta-ajasta, jonka aikana uhri voi

päittää, tekeekö hän yhteistyötä viranomaisten kanssa. Poikkeuksellisesti uhrille voidaan myöntää jatkuva oleskelulupa ilman yhteistyövaatimusta silloin, kun tämä on erityisen haavoittuvassa asemassa. Lainmuutos perustuu EU:n ns. uhridirektiiviin (2003/81/EY), jonka tarkoituksena on torjua epäsäännöllistä maahanmuuttoa. Toistaiseksi on myönnetty vain yksi (jatkuva) oleskelulupa ja yksi harkinta-aika.

ONGELMIA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ JA UHRIEN TUNNISTAMISESSA

Lakiuudistukset rikoslakiin, ulkomaalaislakiin ja kotouttamislakiin ovat merkittävästi edistäneet Suomen ihmiskaupan vastaista toimintaa. Ulkomaalaislakiin tehdyn muutoksen keskeisin heikkous liittyy rikostorjunnallisten tavoitteiden painottamiseen; uhrien (ihmis)oikeuksien suojelelu nähdään tarpeellisena lähtökohtaisesti vain silloin, kun siitä on hyötyä rikostutkinnassa ja tekijöiden syytteen asettamisessa. Yhteistyökyvyttömät tai -halut-

tomat ihmiskaupan uhrin saattavat jäädä myös kotouttamislakiuudistuksen luoman auttamisjärjestelmän ulottumattomiin ja hyväksikäytön kierteeseen.

Toisaalta oleskelulupa on sidottu ihmiskaupassa uhrin auttamiseen, jolloin myös auttamisjärjestelmän toiminta hankaloituu ja suuri osa vakavaakin väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kohdanneista muiden rikosten uhreista jää avun ulkopuolelle. Monien käytännön ongelmien vuoksi joudutaan todennäköisesti vielä uudelleen arvioimaan, oliko auttamis- ja oleskeluoikeusjärjestelmien rajaaminen vain ihmiskaupan uhreihin perusteltu ratkaisu.

Suurin käytännön haaste on ihmiskaupan uhrien tunnistaminen. Haaste liittyy ainakin siihen, ettei ihmiskaupassa uhrin auttamisesta vielä ole yhtenäistä käsitystä; eri toimijat linjaavat ihmiskaupan, parituksen, työryhmittämisen ja laittoman maahantulon järjestämisen suhdetta hyvin eri tavoin. Auttamisjärjestelmään ohjataan lähtökohtaisesti vain ihmiskaupan uh-

Ristiriita epäiltyjen uhrilukujen ja tunnistettujen uhrien määrän välillä on ilmeinen. Olennaisin syy ristiriitaan lienee se, ettei ihmiskaupan uhreja osata edelleenkaan tunnistaa.

→ reiksi epäillyt. Oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen kannalta on siksi ratkaisevaa, määritelläänkö henkilö ihmiskaupan uhriksi vai parituksen, työsyrynnän tai laittoman maahantulon järjestämisen kohteeksi. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että auttamisjärjestelmään ohjautetaan useammin pakkotyön tyyppisistä tilanteista, vaikka seksuaalisen hyväksikäytön arvioidaan olevan yleismaailmallisesti ihmiskaupan tavallisin muoto.

Tunnistamiskysymys liittyy myös siihen, miten tuomioistuimet ratkaisukäytännössään linjaavat ihmiskaupan suhdetta paritukseen, työsyryyntään ja laittoman maahantulon järjestämiseen. Suomen toistaiseksi ainoassa ihmiskauppatapauksessa tuomioistuimet ottivat kantaa ihmiskaupan ja parituksen välisiin rajanvetoihin. Tapauksessa oli kysymys nuoren virolaisen naisen saattamisesta prostituutioon tavalla, jonka katsottiin täyttävän ihmiskaupan tunnusmerkistön. Muiden asianomistajien osalta vastaajien arvioitiin syyllistyneen törkeään paritukseen, vaikka myös joitakin muita asianomistajia ja heidän omaisiaan oli uhattu väkivallalla, heidän liikkumisvapauttaan oli huomattavasti rajoitettu ja heidät olivat ns. "sakkojen" määräämisellä ja yksipuolisilla "viikkomaksujen" korotuksilla saatettu velkasuhteeseen. Yhtä asianomistajaa oli väkivallalla uhaten estetty lopetta-

masta prostituutiosta.

Ensimmäisen ihmiskauppatapauksen perusteella näyttää siltä, että vain hyvin ilmeiset uhrin kykenevät täyttämään tuomioistuinten tulkinnallaan asettamat vaatimukset. Tulkinta korostaa asianomistajien alkuperäistä vapaaehtoisuutta eikä anna riittävästi painoarvoa niille olosuhteille, joissa asianomistajat seksuaalipalveluja myivät. Tulkinta ei myöskään ota huomioon ihmiskaupan taustalla vaikuttavia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia tekijöitä. Rajoittavan tulkinnan seurauksena suuri osa mahdollisista ihmiskaupan uhreista saattaa jäädä tunnistamatta ja ohjautumatta auttamis- ja oleskeluoikeusjärjestelmiin. Pahimmillaan tarpeettoman rajoittava ihmiskauppasäännösten tulkinta johtaa ihmiskaupan vastaisen toiminnan hiipumiseen, jos uhrin ei varten luotuihin järjestelmiin.

SAAVUTUKSISTA HUOLIMATTA HAASTEITA RIITTÄÄ

Vaikka ihmiskaupan vastainen toiminta on viime aikoina edistynyt merkittävästi, haasteita riittää edelleen. Ristiriita epäiltyjen uhrilukujen ja tunnistettujen uhrien määrän välillä on ilmeinen. Toistaiseksi vain harvat ihmiskaupan uhrin ovat hyötäneet auttamis- ja oleskeluoikeusjärjestelmistä.

Ihmiskauppatapauksia on edennyt tuomioistuihin yllättävän vähän, vaikka krimi-

nalisoinnit tulivat voimaan jo kolme vuotta sitten. Tuomioistuinten tiukka tulkinta ihmiskauppasäännöksistä heikentää tilannetta entisestään. Ihmiskaupan kaltaisia rikoksia (törkeä paritus, kiskonnantapainen työsyryyntä ja törkeä laittoman maahantulon järjestäminen) tutkitaan kuitenkin yhä enemmän. Tämä kertoo siitä, ettei ulkomaalaisten hyväksikäyttö ole lainkaan epätavallista. Olennaisin syy ristiriitaan lieneekin se, ettei ihmiskaupan uhreja osata edelleenkaan tunnistaa.

Tunnistamisen tekee erityisen haasteelliseksi se, että Suomi on myös ihmiskaupan kauttakulkumaa. Tässä vaiheessa näyttöä tulevasta hyväksikäytöstä on usein vaikea saada. Tunnistamista vaikeuttaa lisäksi se, etteivät uhrin useinkaan kerro kokemuksistaan viranomaisille. Uhrin saattavat pelätä tekijöiden kostotoimenpiteitä tai suhtautua epäluuloisesti viranomaisiin. Epäselvyydet harkinta-ajan ja oleskeluluvan myöntämishetkillä ja -menettelyissä sekä epä tietoisuus tulevaisuudesta rikosprosessin jälkeen vähentävät uhrien halukkuutta kohdata viranomaisia. Nämä syyt johtavat siihen, ettei suuri osa mahdollisista ihmiskaupan uhreista tule koskaan viranomaisiin tietoon.

Ihmiskaupan vastaista toimintaa edistäisi se, että viranomaiset ohjaisivat henkilön auttamisjärjestelmän piiriin ja myöntäisivät hänelle

tarvittaessa vähintään kolmen kuukauden harkinta-ajan aina silloin, kun ihmiskaupassa uhritumista on vähäisintäkään syytä epäillä. Tässä vaiheessa tunnistamiskynnyksen tulisi olla mahdollisimman matala, jotta hyväksikäytön kierre saataisiin katkaistua ja toimet ihmiskaupasta epäiltyjä vastaan käynnistyisivät. Koska harkinta-ajan eräs keskeinen tarkoitus on ihmiskaupan uhrin tunnistaminen, voisi harkinta-ajan myöntää myös useille ihmiskaupan kaltaisten rikosten uhreille. Tällainen käytäntö edistäisi kolmannen sektorin toimijoiden työtä ja lisääisi todennäköisesti sitä kautta tunnistettujen ihmiskaupan uhrien määrää.

Poliisilla ja rajaviranomaisilla on harkinta-aikojen myöntäessään ja auttamisjärjestelmään ohjatessaan huomattava päätäntävalta. Tämän vuoksi heidän kykynsä tunnistaa ihmiskaupan uhreja on tärkeää. Näiden viranomaisien koulutukseen tulisikin suunnata voimavaroja. Myös oikeuslaitoksen koulutukseen tulisi panostaa, jotta ihmiskaupan rangaitussäännösten tulkinta noudattelisi lainsäätäjän tarkoitusta sekä kansainvälisiä ja eurooppaoikeudellisia velvoitteita. ■

Kirjoittaja valmistelee ihmiskaupan vastaisia strategioita käsittelevää väitöskirjaa ja toimii pysyvästi asiantuntijana työministeriön ihmiskauppatyöryhmässä.

Kriminaalipoliittisen tutkimuksen kehitysnäkymiä

Kesäkuussa valmistui oikeusministeriön tutkimusstrategia. Oikeuspoliittista ja kriminaalipoliittista tutkimusta pitäisi laajentaa tuntuvasti, jotta se täyttäisi yhteiskunnan ja oikeusministeriön omat tietotarpeet. Tällä hetkellä myös koko sektoritutkimusjärjestelmä on voimakkaan muutoksen kohteena.

Kriminologinen ja kriminaalipoliittinen – samoin kuin oikeus- ja oikeuspoliittinen – tutkimus on Suomessa hyvin vähäistä verrattuna useimpiin muihin Länsi-Euroopan maihin. Yliopistoissa tällaisella tutkimuksella on hyvin heikko traditio ja suuri osa siitä tuotetaan sektoritutkimuksen puolella eli Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja osin Poliisiammattikorkeakoulussa. Jonkin verran alan tutkimusta tehdään myös YK:n yhteydessä toimivassa Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutissa HEUNI:ssa. Kansainvälisesti vertaillen tai muihin sektoritutkimusyksiköihin nähden kriminologista ja kriminaalipoliittista tutkimusta tuottavat yksiköt ovat hyvin pieniä.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, joka toimii oikeus-

ministeriön alaisuudessa, on Suomen pienin sektoritutkimuslaitos. Sen budjettirahoitus on noin 1,3 miljoonaa euroa. Laitoksen tutkijoista noin puolet tekee kriminaalipoliittista tutkimusta ja puolet yleistä oikeuspoliittista tutkimusta. Vakinaisia tutkijan virkoja laitoksella on johtajien lisäksi kymmenen. Esimerkiksi Stakesin budjetti on kokonaisuudessaan noin 20 miljoonaa. Toiseksi pienimmällä sektoritutkimuslaitoksellakin, Kuluttajatutkimuskeskuksella, on yli kaksi kertaa suurempi budjetti.

Oikeusministeriön ja koko yhteiskunnan näkökulmasta kriminaalipoliittiseen tutkimukseen kohdistuu paljon tietotarpeita. Tiedonpuutteita on runsaasti niin rikollisuutta ja sen ilmenemismuotoja kuin kontrollijärjestelmän toimintaakin koskeissa tiedoissa.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustoimintaa olisikin voimakkaasti laajennettava.

Myös selvitysmies **Jussi Huttusen** raportissa valtion sektoritutkimusjärjestelmän rakenteellisesta ja toiminnallisesta kehittämisestä (2004) tuotiin esiin, että oikeusministeriön hallinnonalalla tutkimus- ja kehittämismenojen osuus oli 0,24 prosenttia vuonna 2004, kun se koko valtioneuvoston piirissä oli keskimäärin 4,5 prosenttia. Raportissa edellytettiin oikeuspoliittisen ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen voimavarojen lisäämistä.

Tutkimuksen puutteisiin ja laajentamistarpeisiin on kiinnitetty huomiota myös monilla muilla tahoilla. Esimerkiksi eduskunnan lakivaliokunta on tehnyt niin useaan otteeseen

ja viime talousarvion käsitteilyssä myös valtiovarainvaliokunta. Siitä huolimatta voimavaroja kriminaalipoliittisen ja oikeuspoliittiseen tutkimukseen ei ole saatu lisää.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa (2004) puolestaan ehdotettiin uhritutkimusten vakinaistamista, jotta rikollisuuden määrää voitaisiin seurata säännönmukaisesti. Kyse on tärkeästä yhteiskunnallisesta perustiedosta, jolle on jatkuva tarve. Siihen ei kuitenkaan osoitettu varoja eikä rikollisuuden perusseuranta ole vielä vakinaistettu. Ohjelman seurantaraportissa asia on todettu lakonisesti: ”Uhritutkimuksen rahoitusta ei ole vakiinnutettu siitä huolimatta, että sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä teki vuonna 2006 päätöksen tutkimuksen säännöllisestä toteuttamisesta ja rahoituksen vaki- ➔

Sektoritutkimusjärjestelmän uudistaminen on edennyt nopeasti. Valmistelun eri vaiheissa uudistusta kohtaan on esitetty myös paljon epäilyjä ja kritiikkiä.

→ naistamisesta.” Poliittista tahtoa kriminaalipoliittisen tutkimuksen vahvistamiseen ei siis ole ollut riittävästi.

SEKTORITUTKIMUSJÄRJESTELMÄÄ UUDISTETAAN

Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa on sitouduttu valtion sektoritutkimuksen ohjausjärjestelmän nopeaan uudistamiseen. Uudistuksen taustalla on viime vaiheessa ollut professori **Yrjö Neuvon** sektoritutkimustyöryhmän raportti tammikuulta 2006. Sen mukaan sektoritutkimusjärjestelmää uudistetaan tilaaja-tuottajamallin pohjalta. Sektoritutkimuksen ohjausta siirretään valtioneuvoston tasolle lähtökohtana hallitusohjelma.

Kesäkuussa 2007 annettiin

valtioneuvoston asetus sektoritutkimuksen neuvottelukunnasta (689/2007). Neuvottelukunnan tarkoituksena on valtion sektoritutkimuksen suuntaaminen sekä ministeriöiden yhteistyön vahvistaminen. Se myös ”koordinoi tutkimusohjelmista koostuvia ministeriöiden yhteisen sektoritutkimuksen tutkimusohjelmakokonaisuuksia ja ohjelmien toteuttamista sekä niiden tarpeen mukaista kilpailutusta”. Jäseninä ovat ministeriöiden kansliapäälliköt sekä viisi muuta valtioneuvoston määräämää jäsentä. Neuvottelukunnan tehtävien valmistelu tapahtuu jaostoissa, joista valtioneuvosto päättää.

Valtioneuvoston periaatepäättös sektoritutkimuksen kehittämisestä annettiin kesä-

kuun lopulla. Sen mukaan jaostojen tulee laatia alustavat tutkimusagendat neuvottelukunnan käsittelyyn siten, että ne voidaan ottaa huomioon hallituksen vuoden 2007 strategia-asiakirjassa. Tutkimusagendoja tulee täsmentää siten, että hallitus voi sisällyttää vuonna 2008 tehtävään budjettikehykspäätökseen arvioiden niiden resursoinnista.

Sektoritutkimus on jaettu päätöksessä neljään eri aihealueeseen ja niitä vastaaviin jaostoihin. Aihealueet ovat 1) alue- ja yhdyskuntarakenteet ja infrastruktuurit, 2) osaaminen, työ ja hyvinvointi, 3) kestävä kehitys sekä 4) turvallisuus. Oikeusministeriö on yhtenä ”omistajana” toisessa ja neljännessä jaostossa. Kriminaalipoliittinen tutkimus

kuuluu etenkin aihepiiriin ”turvallisuus”. Päätöksen mukaan aihepiiriin tutkimukset liittyvät esimerkiksi turvallisuusympäristöön, kriisinhallintaan, rikollisuuteen, riskien hallintaan sekä turvallisuusteknologiaan.

Jaostot laativat siis tutkimusohjelmat, jotka pääsääntöisesti kilpailutetaan. Tutkimuksen tuottajia ovat tutkimuslaitokset, yliopistot, ammattikorkeakoulut ja muut tahot. Neuvottelukunta tekee määrärahapäätösesitykset asianomaisille ministeriöille ja muille rahoittajatahoille.

UUDISTUS – UHKA VAI MAHDOLLISUUS

Sektoritutkimusjärjestelmän uudistaminen on edennyt nopeasti. Valmistelun eri vaiheissa uudistusta kohtaan on esitetty myös paljon epäilyjä ja kritiikkiä. Tällä hetkellä on vielä monelta osin epäselvää, kuinka uusi ohjausjärjestelmä tulee konkreettisesti toimimaan ja vaikuttamaan. Kriminaalipoliittisen ja oikeuspoliittisen tutkimuksen näkökulmasta järjestelmä voi sisältää paljon uusia mahdollisuuksia mutta samalla myös uhkatekijöitä.

Kun turvallisuus on nostettu sektoritutkimus uudistuksessa yhdeksi keskeiseksi aihealueeksi, rikollisuutta ja kontrollijärjestelmää koskeva tutkimus voi saada huomattavasti aiempaa suuremman painoarvon. Se ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Niillä tur-

Kriminaalipoliittinen tutkimus kuuluu etenkin sektoritutkimuksen aihealueeseen ”turvallisuus”. Aihepiiriin tutkimukset liittyvät esimerkiksi turvallisuusympäristöön, kriisinhallintaan, rikollisuuteen, riskien hallintaan sekä turvallisuusteknologiaan.

Kokonaisuudessaan kriminologisen ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen määrä on aivan väärässä mittaluokassa Suomessa.

vallisuus-aihepiirin ”omistajaministeriöillä”, joilla on voimakkain intressi tällaiseen tutkimukseen, eli oikeusministeriöillä ja sisäasiainministeriöillä, on vain vähäiset sitomattomat tutkimusmäärärahat. Lisäksi niiden alaiset tutkimusyksiköt ovat hyvin pieniä. Muista omistajaministeriöistä esimerkiksi puolustusministeriö on katsonut, että heidän usean kymmenen miljoonan tutkimusmäärärahan sa käytetään pääasiassa sota- ja turvallisuusteknologiseen varusteiden kehittämiseen, eikä niistä voida päättää neuvottelukunnan jaostoissa. Ulkoasiainministeriö puolestaan on tuonut esiin, että osa heidän tutkimusvaroistaan on kehitysyhteistyörahoja, joiden käyttötarkoitus on sidottu. Valtiovarainministeriö taas on katsonut, että uudistus voidaan toteuttaa, kunhan siitä ei synny lisää kuluja.

Oikeusministeriö on lähtenyt siitä, että Suomessa ei ole riittävän suuria oikeuspoliittiseen ja kriminologiseen tutkimukseen keskittyneitä yksiköitä, jotta olisi mielekäästä toteuttaa laajojen tutkimusohjelmien kilpailutusta. Ensinnäkin olisi siis luotava tutkimuksellinen infrastruktuuri. Oikeuspoliittista tutkimuslaitosta Suomen johtavana tutkimusyksikkönä olisi merkittävästi laajennettava. Tällöin on varmistettava se, että myös laitoksen itsenäinen ja riippumaton tutkimus säilytetään. Tutkimus ei voi olla riippuvai-

nen yksinomaan kulloisistakin hallinnollisista tai poliittisista tarpeista edes sektoritutkimuksen puolella. Hyvä soveltava tutkimus vaatii tuekseen runsaasti riippumattonta perustutkimusta sekä teoreettista osaamista. Kriminologista ja oikeussosiologista tutkimusta ja opetusta myös yliopistoissa olisi vahvistettava.

Toiseksi oikeusministeriön määrärahoja valtioneuvoston tasoisesta tutkimuksen ohjaukseen liittyen olisi merkittävästi lisättävä. Oikeusministeriön tämän hetkiset kansliapäällikön hallinnoimat sitomattomat määrärahat ovat 300 000 euroa. Vaarana on, etteivät sen näkemykset saa riittävää painoarvoa ilman riittävää panostusta. On muistettava, että neuvottelukunnalla ja sen jaostoilla ei ole budjettivaltaa, vaan ministeriöt päättävät itsenäisesti tutkimusvarojensa käytöstä. Neuvottelukunnan merkitys onkin vain ohjaava.

Kolmanneksi oikeusministeriö on korostanut, että sen nykyisiä itsenäisesti käytettäviä määrärahoja tulisi myös voimakkaasti lisätä. Sen omista – muita ministeriöitä vähemmän hyödyttävistä – tietotarpeista vain osa voidaan nykyisin tyydyttää. Etenkin kriminaalipoliittisen kontrollijärjestelmän toimintaan ja erilaisten kriminaalipoliittisten uudistusten vaikutuksien tutkimiseen nykyiset voimavarat riittävät vain huonosti.

KRIMINOLOGISTA TUTKIMUSTA LISÄÄ

Kokonaisuudessaan siis kriminologisen ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen määrä on aivan väärässä mittaluokassa Suomessa. Esimerkiksi Ruotsissa Oikeuspoliittista tutkimuslaitosta lähinnä vastaavan laitoksen BRÅ:n (brottsförebyggande rådet) budjetti on 7 miljoonan euron luokkaa. Laitoksella työskentelee noin 70 henkeä, joista yli 40 tutkijanimikkeillä. Myös Ruotsin kriminaalihuoltolaitokselle on osoitettu varoja tutkimusten tilaamiseen. Kriminologista tutkimusta ja opetusta on ainakin Lundin, Göteborgin, Umeån ja Växjön yliopistojen sosiologian laitoksilla. Tällä hetkellä pelkästään Tukholman yliopistossa kriminologian laitoksella on seitsemän professoria tai johtajaa sekä lisäksi muita tutkijoita. Suomessa ei ole edes erityistä kriminologista yliopistokoulutusta, vaan kriminologeiksi luonnehdittavat tutkijat tulevat mm. sosiologian, psykologian tai oikeustieteen piiristä. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija oikeusministeriössä sekä oikeussosiologian yliopistolehtori ja dosentti Helsingin yliopistossa.

Haasteita riittää rahanpesun kriminalisoinnissa

Rikosoikeudelliset keinot ovat osoittautuneet kansainvälisesti ja kansallisesti varsin tehottomiksi ammattimaisen rahanpesun torjunnassa. Kansallisesti säännöksiä ei sovelleta kovin usein edes tavanomaiseen rikollisuuteen. Näin ollen kriminalisoinnin tavoitteet ja yhä laajenevat kansainväliset toimet rahanpesun torjumiseksi eivät vastaa niitä tuloksia, joita oikeuskäytäntö ilmentää. Tämän vuoksi myös keskustelu rahanpesun kriminalisoinnin perusteista olisi tarpeen.

Rahaa on maailmassa pesty niin kauan kuin rikoksista on voitu saada rahanpesun kohteeksi soveltuvaa omaisuutta. Merkittävä rikosoikeudellinen ongelma siitä tuli 1980-luvulla, kun varsinkin Kolumbian huumekartellit ansaitsivat rikoshistorian suurimpia voittoja huumekaupalla Yhdysvalloissa. Kun järjestäytyneesti toimivien huumekauppiaiden rikosvastuuseen saattaminen oli katutason toimijoita lukuun ottamatta näytöllisesti vaikeaa, ongelma pyrittiin ratkaisemaan puuttamalla toiminnasta saadun rikoshyödyn käyttämiseen. Tavoitteena oli eristää rikosentekijät laillisesta yhteiskunnasta estämällä rikoksella saadun omaisuuden kaikki hyödyntäminen. Tekijän motiivin rikoksen tekemiseen uskottiin ainakin

vähenevän, jos hän ei pysty hyötymään teostaan. Rahanpesemisellä tarkoitetaan näin ollen sellaiseen rikoksella saatuun taloudelliseen hyötyyn ryhtymistä, joka antaa rikosentekijälle mahdollisuuden käyttää rikoshyötyä haluamallaan tavalla.

KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET KEINONA

Rikoksella saadun hyödyn tuomitseminen valtiolle menetettyksi ei kuitenkin useissa maissa ollut mahdollista, jos omaisuus oli siirtynyt esirikoksen tekijältä edelleen. Tämä johtui siitä, että useat oikeusjärjestykset tunsivat ainoastaan esinekonfiskaation, joka voidaan kohdistaa vain rikoksen kohteena olleeseen omaisuuteen. Kun konfiskaation määräämisen edellytyksenä lisäksi oli yleensä laissa

rangaistavaksi säädetty teko, rahanpesemisen säätämistä rangaistavaksi pidettiin välttämättömänä. Yhdysvalloissa ensimmäinen rahanpesua koskeva rangaistussäännös säädettiin vuonna 1986.

Koska järjestäytyneet huumekartellit siirsivät huumeaineenkaupan huomattavat voitot rahoitusjärjestelmän avulla eri puolille maailmaa, varojen konfiskoiminen ei ollut mahdollista ainoastaan Yhdysvaltain viranomaisten kansallisin toimin. Järjestäytyneen rikollisuuden rahavirtojen paljastamiseen ja tyrehdyttämiseen tarvittiin kaikkien maailman maiden apua. Koska järjestäytyneestä rikollisuudesta aiheutuvat haitat olivat tuttuja muuallakin, Wienissä solmittiin vuonna 1988 Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus laitonta

huumeainesten ja psyko-trooppisten aineiden kauppaa vastaan. Siinä sovittiin ensimmäisen kerran myös ylikansallisesta rahanpesemisen rikosoikeudellisesta torjunnasta, joka koski kuitenkin vain huumeainekaupasta saatua hyötyä. Vuonna 1990 Strasbourgissa tehdystä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa, joka koski rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista, suositeltiin jo rahanpesua koskevan rangaistussäännöksen soveltamisalan ulottamista kaikkiin rikoksiin. Euroopan unionin rahanpesudirektiivit vastaavat rahanpesun määritelmän osalta näitä sopimuksia.

Suomen vuonna 1994 voimaan tulleet rahanpesua koskeneet rangaistussäännökset säädettiin, jotta lainsäädän-

tömme täyttäisi kansainvälisissä instrumenteissa asetetut ehdottomat vaatimukset. Rahanpesun kriminalisoimista ei sinänsä pidetty Suomessa tarpeellisena, koska voimassa olevien konfiskaatiosäännösten katsottiin mahdollistavan rikoshyödyn tuomitsemisen valtiolle myös silloin, kun omaisuus on siirtynyt pois esirikoksen tekijän varallisuuspiiristä.

SUOMESSA MALLI KÄTKEMISRIKOKSISTA

Rahanpesua koskeneet rangaistussäännökset lisättiin vuonna 1994 voimaan tulleella lailla muiden Pohjoismaiden mallin mukaisesti kätkemisrikosta koskevaan rangaistussäännökseen (RL 32:1.2), koska rahanpesua pidettiin luonteeltaan rikoksen suostimista ja varastetun tavaran kätkemistä muistuttavana jälkikäteenä osallisuutena esirikokseen. Tämän perusratkaisun oikeudelliset vaikutukset pysyivät kuitenkin samoina, vaikka rahanpesua koskevat rangaistussäännökset vuonna 2003 erotettiin kätkemisrikossäännöksistä ja siirrettiin uusiin rikoslain 32 luvun 6–10 §:ään. Näin ollen esirikoksen tekijää ei itsenäisten rahanpesusäännösten perusteella edelleenkään voida tuomita rahanpesusta ja rikoksen yksiköimisessä sekä esirikoksen konkretisoinnissa noudatetaan kätkemisrikosten yhteydessä muodostunutta oikeuskäytäntöä.

Suomessa rahanpesun tunnusmerkistön täyttää esimerkiksi menettely, jossa tekijä ottaa vastaan pankkitililleen huumausainerikoksella hankittuja varoja ja palauttaa varoja myöhemmin pienemmissä erissä esirikosentekijälle (KKO 2006:39). Rangaistavuus edellyttää, että rahanpe-

sijä on tietoinen siitä, että varat on saatu rikoksella ja että hänen toimintansa tarkoituksena on peittää varojen alkuperä taikka salata omaisuuden sijainti, oikea omistaja tai luonne rikoshyötynä. Rahanpesuna tulee arvioitavaksi myös tarkoitus- tai seuraustunnusmerkin täytyessä verorikosten tuottaman hyödyn vastaanottaminen ja muuntaminen hankkimalla varoilla esimerkiksi osamaksukaupalla ajoneuvoja esirikosentekijän käyttöön (KKO 2007:67).

Tyypillisenä rahanpesijänä on Suomessa pidetty esirikokseen osallistumatonta henkilöä, joka näennäisesti omistaa rikoshyödyllä hankittua omaisuutta tai lakimiesammatin harjoittajaa, joka laatii väärensäisiltä asioita asiakirjoja rikoshyödyn alkuperän peittämiseksi tai neuvoo esirikosentekijää ns. veroparatiisiyhtiöiden käyttämisessä. Suomalainen oikeuskäytäntö tosiasiallisesti profiloi rahanpesijän kuitenkin lähinnä esirikoksen tekijän lähipiiriin kuuluvaksi, joka ryhtyy varsin vaatimattomaan rikoshyötyyn kuljettamalla sitä fyysisesti ulkomaille tai kätkemällä muutoin.

Rahanpesujuttuja käsitellään alioikeuksissa vuosittain vain alle kymmenen. Vuonna 2005 tuomioistuimet ratkaisivat ainoastaan neljä rahanpesuksi tilastoitua juttua. Vaikka tilastot eivät annakaan täysin luotettavaa kuvaa juttujen määrästä, niiden kokonaismäärä pysynee kuitenkin varsin pienenä. Yhdysvaltoja ja Italiaa lukuun ottamatta tilanne on sama myös kansainvälisesti. Vaikka rahanpesua on kuvattu rikokseksi, joka uhkaa kansainvälisen rahoitusjärjestelmän lisäksi koko länsimaista demokraattista yhteiskuntajärjestystä, ammattimaisia

laajoihin rahanpesujärjestelyihin osallistuneita rahanpesijöitä saadaan harvoin oikeuden eteen. Suomessa käsitellyt harvat rahanpesujutut ovat olleet kansallisia ja niiden rajat ylittävä merkitys on ollut yhtä vaatimaton kuin niillä saatu hyötykin. Kansainvälistä tai kansallista tutkimusta siitä, miksi näin on, ei tiettävästi ole.

RIKOSOIKEUDELLISET KEINOT TEHOTOMIA

Kansainvälisesti ongelmaa on pyritty ratkaisemaan vaatimalla yhä kattavampia ja harmonisoidumpia rangaistussäännöksiä, ankarampia rangaistuksia, kansainvälisen oikeudellisen yhteistyön tehostamista sekä viranomaisen toimivaltuuksien laajentamista. Tämä on kansallisesti merkinnyt mm. sitä, että Suomen rikoslakiin jouduttiin ottamaan salahanketta törkeään rahanpesuun koskeva rangaistussäännös (RL 32:8), vaikka pelkästä rikoksesta sopimisesta ei pääsääntöisesti ole Suomessa katsottu voitavan rangaista. Rangaistavaa on kuitenkin vain sellaiseen salahankkeeseen osallistuminen, joka kohdistuu lahjuksen antamisella, lahjuksen ottamisella, Euroopan yhteisöjen varoihin kohdistuvalla törkeällä veropetoksella tai törkeällä avustuspäpetoksella saatun rikoshyötyyn.

Rahanpesemisen kansainväliseen torjuntaan kuuluva kansallinen rahanpesun kriminalisointivelvoite on hyvä esimerkki siitä, miten vaikeaa rikosoikeudellisin keinoin on torjua rajat ylittävää rikollisuutta. Tämä saattaa johtua siitä, että ammattimaisesti tehtyä rahanpesua on lähes mahdotonta selvittää, koska rikoshyötyä sisältävät liiketoimet vaikuttavat ulkopuolises-

ta tarkkailijasta laillisilta ja niiden tunnistaminen laittoimiksi vaatii sellaista tietoa, joka nimenomaan halutaan salata. Järjestäytyneet rikollisuus on myös rakenteeltaan ilmeisesti vähemmän organisoitua ja ylikansallista kuin mitä aikaisemmin on oletettu. Lisäksi rikollisjärjestöjen ylätasolla toimivien syyllistymien rahanpesuun on yleensä yhtä vaikeaa näyttää rikosoi-keudellisesti kuin heidän syyllistymisensä esirikokseenkin. Rahanpesun tunnistamista vaikeuttaa myös se, että kansainvälisissä rahavirroissa on runsaasti varoja, joiden alkuperä näyttää epäilyttävältä, mutta jotka tosiasiallisesti ovat ns. pääomapakoa, joka ei yleensä ole rangaistavaa.

Rahanpesun kriminalisointi ei näytä olevan myöskään tehokas kansallisen tavanomaisen rikollisuuden torjunnassa. Suomessa tämä voi johtua siitä, että rikoshyöty pyritään konfiskoimaan jo esirikoksen perusteella. Syynä voi olla myös se, että rahanpesua koskevien rangaistussäännösten soveltamisalasta on rajattu pois esirikokseen osalliset, jotka ainakin tavanomaisessa rikollisuudessa ilmeisesti itse huolehtivat rikoshyödyn kätkemisestä. Myös näytön hankkiminen esirikoksen ja rahanpesun kohteena olevan omaisuuden välisestä suhteesta on vaikeaa, erityisesti silloin kun rahaa siirretään pankkijärjestelmässä. ■

Kirjoittaja on valtiosyyttäjä, joka valmistelee rahanpesua käsittelevää väitöskirjaa.

Kriminalisointiteoria – askel parempaan rikoslainsäädäntöön

Rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutusta on perinteisesti etsitty rangaistuksesta käsin. Rangaistusteoriat ovat vakiintunut aihe niin oikeustieteellisessä kuin filosofisessa kirjallisuudessa. Rangaistavaksi säätäminen, kriminalisointi, sen sijaan on saanut melko vähän huomiota.

Viime vuosina aiheesta on alettu kiinnostua enemmän. Ruotsissa julkaistiin vuonna 2003 aiheesta **Claes Lernestedtin** väitöskirja. Yhdysvalloissa professori **Douglas Husak** on julkaissut *Overcriminalization*-teosta. Myös Suomessa on muotoiltu rangaistavaksi säätämistä rajaavia kriminalisointiperiaatteita. Laajemman tarkastelun kohteena kriminalisointikysymykset eivät toistaiseksi ole olleet.

Rikosoikeutta pidetään usein erityisenä oikeudenalana. Sen keinoin voidaan puuttua konkreettisesti ihmisten oikeuksiin ja vapauksiin. Tämä ei tarkoita yksinomaan rikosoikeudellista rangaistusta, joka pääsääntöisesti puuttuu joko henkilökohtaiseen vapauteen tai omaisuuteen. Jo tietyn teon rangaistavaksi säätäminen rajoittaa ihmisten oikeuksia ja vapauksia.

Tästä näkökulmasta on kiintoisaa, että rangaistuksen oikeutus on saanut niin paljon rangaistavaksi säätämistä enemmän huomiota. Myös rikosprosessuaaliin oikeusturvatakeisiin on kiinnitetty kriminalisointeja enemmän huomiota. Tutkimuksen ja analyysin tarpeellisuutta ei kriminalisoinnin oikeuksiin ja vapauk-

siin puuttuvan luonteen vuoksi voitane kuitenkin kyseenalaistaa.

PAREMPI SÄÄNTELY AJAN-KOHTAISENA TAVOITTEENA

Kriminalisointiteorian tarkoitus on pyrkiä luomaan tietyt sisällölliset reunaehdot rikoslainsäädännölle. Ollakseen hyväksyttävää rikoslainsäädännön tulisi täyttää teorian asettamat ehdot. Tässä suhteessa kriminalisointiteorian tavoitteena on parempi ja rationaalisempi rikoslainsäädäntö.

Lainvalmistelun ja lainsäädännön laatuun on viime aikoina kiinnitetty paljon huomiota. Hiljattain päättyi paremman sääntelyn toimintaohjelmaa valmistellut valtioneuvoston kanslian hanke. **Matti Vanhasen** II hallituksen ohjelmassa toimintaohjelma on päätetty toteuttaa. Tämän lisäksi kesäkuussa toimintansa aloitti paremman sääntelyn ministerityöryhmä ja tulevaisuudessa on tarkoitus asettaa paremman sääntelyn neuvottelukunta.

Sääntelyn laadun parantaminen on tavoitteena myös EU:ssa, jossa on pyritty lainsäädännön yksinkertaistamiseen, vähentämiseen sekä lainsäädäntöehdotusten laadun parantamiseen.

LAINSÄÄDÄNTÖTASON TUTKIMUS ON SUOMESSA VÄHÄISTÄ

Oikeustieteellinen tutkimus – ja erityisesti oikeusteoreettinen tutkimus – on Suomessa keskittynyt pääosin tuomarin näkökulmaan. Oikeustieteellinen lainsäädäntötutkimus on ollut pitkään suhteellisen vähäistä. Poikkeuksena voi mainita **Antti Kivivuoren** kirjoitukset jo 1970-luvulta alkaen sekä erityisesti **Jyrki Talan** ja **Matti Niemivuon** tuotannon.

Myös muualla lainsäädäntötason tutkimuksen vähyys on huomattu, huolimatta saksankielisen alueen perinteisestä *Gesetzgebungslehre*-tyyppisestä tutkimuksesta. Oikeusteoriassa on viime vuosina jalansijaa saanut *Legisprudence*-tutkimussuuntaus, joka tarkastelee lainsäädäntötason teoreettisia oikeudellisia ongelmia.

Tällä hetkellä erityisen ajankohtainen pyrkimys parempaan sääntelyyn tuo itsessään vahvan tilauksen lainsäädäntötutkimukselle myös Suomessa. Oikeustieteessä herännyt kiinnostus osoittaa, että pyrkimys lainsäädännön ja muun sääntelyn parantamiseen ei ole yksinomaan poliittista. **Kaarlo Tuori** onkin osuvasti kuvannut lainsäädäntöä oikeuden ja politiikan välissä sijaitse-

Kymmenessä vuodessa on tapahtunut kaksi merkittävää muutosta rangaistavaksi säätämisen kannalta: perusoikeuksien merkityksen voimakas kasvu ja EU-jäsenyyden vaikutus.

vaksi poliittisten ja oikeudellisten käytäntöjen yhdistelmäksi.

MIKÄ ON KRIMINALISOINTITEORIA?

Rangaistavaksi säätämiseen ei perinteisesti juuri ole katsottu liittyvän oikeudellisia reunaehtoja. Kriminalisointipäätöstä on pidetty lähinnä poliittisena.

Lain säätämistä on saatettu pitää epäkiitollisena tutkimuskohteena. Tuomioistuinten ratkaisutoimintaa on perinteisesti pidetty rationaalisen oikeudellisen toimintana. Lainsäädäntöprosessiin on taas saatettu liittää sellaisia piirteitä kuin valtakäyttö ja kompromissipyrkimykset. Näiden vuoksi lainsäädäntöprosessia lie-nee pidetty suhteellisen pidäkkeettömänä.

Viime kädessä päätös tietyn teon rangaistavaksi säätämisestä on poliittinen, eduskunnassa tehtävä päätös. Tästä huolimatta lainsäätämiseen liittyy paljon oikeudellisia rajoitteita. Ennen muuta perustuslaki mutta myös muu lainsäädäntö asettaa rajoja hyväksyttävälle lainsäädännölle. Lisäksi lainsäätäjän on huomioitava kansainväliset ihmisoikeussopimukset, niiden soveltamiskäytäntö sekä EU-oikeus.

Kriminalisointiteorian keskeisenä kohteena ovat nämä lainsäädäntöön yleisesti ja rikoslainsäädäntöön erityisesti kohdistuvat oikeudelliset rajoitteet. Niistä pyritään muodostamaan kriminaalipoliittiselle pohjalle rakentuva malli, jota vasten rikoslainsäädäntöä voidaan arvioida. Sitoutuminen olemassa olevaan kriminaalipoliittiseen linjaan on tärkeää. Muussa tapauksessa lainsäädännön tarkastelu ja mahdollinen kehittäminen saattaisi jäädä kriittiseksi, jolla ei voisi olla vaikutuksia käytännön lainsäädäntöön.

PERUSOIKEUDET JA RIKOSOIKEUS

Viimeisten kymmenen vuoden aikana rikosoikeudessa on tapahtunut kaksi merkittävää muutosta, joilla on ollut suuri vaikutus myös rangaistavaksi säätämiseen. Ensimmäinen on vuoden 1995 perusoike-

usuudistuksen jälkeen tapahtunut perusoikeuksien merkityksen voimakas kasvu.

Rikosoikeuden suhde perusoikeuksiin on kahtalainen. Perusoikeuksista voi ensinnäkin aiheutua velvoite tietyn teon rangaistavaksi säätämiseen. Esimerkiksi raiskausrikoksen dekriminalisointi olisi selvä perusoikeusloukkaus. Toisaalta tietty kriminalisointi saattaa puuttua ihmisten perusoikeuksiin siinä määrin, että teon rangaistavaksi säätäminen ei ole oikeutettua.

Kriminalisointiteoriassa perusoikeuksilla on tärkeä sija. Perusoikeuksiin palautuvat argumentit antavat kriminalisointiperiaatteille vahvempaa tukea kuin esimerkiksi kriminaalipoliittiset argumentit. Periaatteilla onkin paljon yhteistä eduskunnan perustuslakivaliokunnan muotoilemien perusoikeuksien rajoitus-edellytysten kanssa.

Yksittäisten kriminalisointiperiaatteiden kannalta perusoikeuksien tulkintakäytännön tarjoamaa antia ei ole kuitenkaan täysimääräisesti hyödynnetty. Esimerkiksi rikosoikeuden viimesijaisuutta vaativaa *ultima ratio* -periaatetta voidaan kehittää eteenpäin tarkastelemalla rikosoikeuden vaihtoehtoisia keinoja perusoikeusjärjestelmästä käsin.

Perustuslakivaliokunta on käytännössä melko laajasti tarkastellut esimerkiksi tietyn toiminnan luvanvaraisuutta. Tietyn elinkeinon luvanvaraisuuteen liittyy valtiosääntöisiä ongelmia. Jos tällaisen luvan peruuttamista harkittaisiin rikosoikeudellisen järjestelmän käytön vaihtoehtona, perusoikeusjärjestelmään kytkeytyn kriminalisointiteorian avulla voidaan pohtia, kumpi keino itse asiassa tarkoittaa voimakkaampaa puuttumista. Perusoikeuksien korostuneen roolin vuoksi kriminalisointiteoriaa on välttämättä laajennettava myös tällä tavoin perusoikeusjärjestelmän huomioon ottavaksi.

EU-RIKOSOIKEUS

Toinen merkittävä muutos on ollut Suomen EU-jäsenyys. Vaikka rikosoikeus ei

edelleenkaan kuulu EY:n toimivaltaan, jäsenyys on vaikuttanut Suomen rikosoikeuteen huomattavan paljon.

Yleisesti EU:n vaikutusta rikosoikeuteen pidetään negatiivisena. EU:n nähdään uhkaavan kansallista, rationaaliseksi ja humaniksi kutsuttua kriminaalipoliittikkaa ja vaikuttavan rikosoikeudellista järjestelmää ankarottaen.

EU:n, erityisesti vuoden 1999 Amsterdamin sopimuksen jälkeen, aktivoitunutta rikosoikeudellista toimintaa ei tule kuitenkaan pitää yksinomaan negatiivisena. EU-oikeudesta on mahdollista löytää vastaavia kriminalisointeja tai EU-rikosoikeutta rajoittavia periaatteita kuin kansallisesta oikeudesta.

EY-tuomioistuin on esimerkiksi jo pitkään pitänyt rikosoikeudellista laillisuusperiaatetta jäsenvaltioiden yhteisen valtiosääntöperinteen perustaan kuuluvana yleisenä oikeusperiaatteena. EU:n rikosoikeudellista toimivaltaa sen sijaan rajaa toissijaisuusperiaate, jonka mukaan EU:n tulee toimia vain siinä laajuudessa ja siinä määrin kuin tietty toiminta voidaan toteuttaa paremmin yhteisön kuin jäsenvaltioiden tasolla. EY-oikeus saattaa myös olla tietyn kansallisen kriminalisoinnin esteenä. Kansallinen kriminalisointi saattaa EY-oikeuden näkökulmasta olla suhteeton, jos kriminalisoitava teko liittyy EU:n turvaamiin perusvapauksiin.

EU:n vaikutus rikosoikeuteen on niin huomattava, että EU-oikeuden sivuuttava kriminalisointiteoria ei vastaisi todellisuutta. EU-oikeuden vaikutus kansallisiin kriminalisointiperiaatteisiin sekä EU-oikeudesta mahdollisesti löytyvät rikoslainsäädäntöön vaikuttavat tekijät eivät Suomessa juuri ole olleet tutkimuksen kohteena. Näitä tarkastelevan kriminalisointiteorian tarve on ilmeinen. ■

Kirjoittaja valmistelee väitöskirjaa kriminalisointiteoriasta Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

Kriminologian symposiumissa Tukholmassa tutkimuksen kirjoa

Toisen kerran järjestetty kriminologian symposiumi keräsi kesäkuussa Tukholmaan tutkimuksen kansainvälisiä huippunimiä ja satoja osallistujia. Kolmen alakonferenssin aiheita olivat lasten suojeleminen rikoksilta, tehokas ja oikeudenmukainen kriminaalipolitiikka ja rikosentorjunta sekä rikollisen uran käännekohdat. Muita erityisteemoja olivat naiseen kohdistuva väkivalta, järjestäytyneet ja talousrikollisuus sekä kansalliset rikosentorjunnan strategiat.

Tukholman symposiumin tarkoituksena on koota yhteen tutkijoita sekä kriminaalipolitiikan vaikuttajia ja käytännön toteuttajia eri maista, esitellä uusinta tutkimustietoa ja tarjota foorumi kokemusten vaihtoon. Päävastuun järjestelyistä on ottanut Ruotsin rikosentorjuntaneuvosto (Brå). Symposiumista on tarkoitus luoda jokavuotinen alan laajin tieteellinen tapahtuma. Tänä vuonna symposiumissa järjestettiin kolmen päivän aikana lähes 80 sessiota, joista kukin koostui useasta esityksestä. Myös suomalaiset olivat aktiivisesti mukana mm. rikosentorjunta-, uhritutkimus-, talousrikollisuus ja nuorisoriikollisuusosuuksissa. Lisäksi symposiumin yhteydessä jaetaan Tukholman kriminologian palkinto, jonka saajat valitsee kansainvälinen raati.

2007 PALKINNON SAAJAT KOROSTIVAT MAHDOLLISUUKSIA

Tukholman kriminologian palkinnon 2007 saivat professorit **Terrie E. Moffitt** Lontoon yliopistosta ja **Alfred Blumstein** Carnegie-Mellon yliopistosta Pittsburghista. He jakoivat palkintosumman 1,3 miljoonaa Ruotsin kruunua.

Voittajat ovat tehneet pitkittäistutkimuksia rikollisuuden taustatekijöistä. Moffitt tunnetaan monista yhteiskuntatieteellisistä, psykologisista ja biologisista rikollisuutta ja ihmisen kehitystä koskevista tutkimuksista. Hänen tunnistamansa rikosentekijätyypit ”teini-ikään rajoittuva” (adolescent limited) ja ”elämänkestoinen” (life course persistent) ovat vaikuttaneet suuresti kriminologiseen tutkimukseen. Blumstein puolestaan on tutkinut erityisesti rikollisia uria.

Juhlaluennossaan symposiumissa Terrie E. Moffitt totesi, että monen sairauden hoitokeinojen etsimisessä geneettinen tutkimus on arvossaan, mutta kriminologiassa se on pitkään lähes hylätty. Nyt kriminologiassakin on käyttäytymis-geneettisessä tutkimuksessa kuitenkin menossa hiljainen vallankumous ja uudet tulokset saattavat osoittaa myönteiseksi yllätykseksi.

Moffitt painotti, että geneettinen determinismi ei voi toimia. Antisosiaaliset geenit vaikuttavat mutta eivät välttämättä johda rikoksiin vaan myös ympäristötekijöillä ja lapsen kokemuksilla on merkitystä; näin ollen rikolliseen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa. Yli sadan

laajan kaksostutkimuksen, 77000 perheen seuraamisen ja sadan mittausmenetelmän perusteella hän arvioi, että geenit vaikuttavat rikolliseen käyttäytymiseen noin 50 prosenttia, perheeseen liittyvät tekijät 20 prosenttia ja henkilökohtaiset kokemukset 30 prosenttia.

Moffittin mukaan geenien vaikutus on kokonaisuudessaan liian heikko aiheuttaakseen rikollista käyttäytymistä ilman sosiaalisia tekijöitä. Mutta geenien tutkimus on tärkeää, sillä tietyt geenit tekevät lapsen haavoittuvaksi ympäristötekijöiden vaikutukselle. Hän viittasi Dunedinin pitkittäistutkimukseen, jossa tutkittiin mm. aivotoimintaan vaikuttavan MAOA-entsyymin vaikutusta poikiin. Tutkimustulosten mukaan pojat, joilla oli kokemuksia sekä huonosta kohtelusta että alhainen MAOA, olivat teini-ikässä kaikkein altteimpia antisosiaaliseen käyttäytymiseen.

Alfred Blumstein puhui rangaistavuuden käännekohdasta Yhdysvalloissa. Hän jakoi amerikkalaisen kriminaalipolitiikan kahteen kauteen: vakaan rangaistavuuden kauteen (1925–1973) ja poliittiseen kontrolliin (1973–1999). Käänte tapahtui siis 1970-luvulla; sitä ennen Yh-

Professori Terrie E. Moffitt painotti, että geneettinen determinismi ei voi toimia. Antisosiaaliset geenit vaikuttavat mutta eivät johda rikoksiin.

dysvalloissa oli noin 110 vankia asukasta kohden, mutta 30 vuotta myöhemmin vankiluku oli jo 500/100 000 asukasta. Vuoden 1999 valtion budjetti on kuitenkin asettanut rajoituksia ja vankien määrän kasvu on hidastunut.

Blumsteinin pääsanoma oli, että vankiluvun kasvu johtuu poliittisista valinnoista, ei rikosten määrästä. Sen osoittamiseen hän käytti kansainvälisiä vertailuja ja omia tutkimuksiaan. Hänen mukaansa rangaistavuuden lisääminen ja kontrollin tiukentaminen ei kuitenkaan lisää yhteiskunnan turvallisuutta vaan päinvastoin heikentää sitä ja aiheuttaa ongelmia vähemmistöryhmille.

TUNTEET JA RIKOLLISUUS

Mielestäni yksi erityisen kiinnostava kokonaisuus oli viimeisen päivän kolme peräkkäistä sessiota rikollisuuteen liittyvistä arvoista, viharikoksista ja niiden sovittelusta. Tohtori **Elaine Campbell** Ison-Britanniasta kertoi käynnissä ole-

vasta tutkimuksestaan, jossa hän tutkii tunteiden vaikutusta rikoksia koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Nykyisessä uusliberalistisessa yhteiskunnassa ihmisillä on puhtaasti instrumentaalinen suhde itseensä ja muihin; luottamus ja usko ovat poissa mutta pelko läsnä. Pelkodikurssi vahvistaa kriminaalipoliittista järjestelmää. Campbell kysyykin, keitä ovat ne muut, joilta meidän täytyy suojautua. Hänen havaintojensa mukaan julkisuuden vahvat reaktiot yksittäisiin rikostapauksiin aiheuttavat äkillisiä muutoksia järjestelmään. Esimerkiksi näin tapahtui, kun Ison-Britanniassa vähän aikaa sitten sattui samoihin aikoihin monta ehdonalaisessa rangaistuksessa olevan tekemää murhaa.

Kriminologian professori **Ulla V. Bondeson** Tanskasta kertoi Pohjoismaiden moraalisesta ilmapiiristä ja tutkimuksestaan, jossa selvitettiin moraalitunteita ja yleisön mielipiteitä rangaistuksista. Ylei-

nen kysymys, ovatko rangaistukset liian ankaria vai lieviä, antaa aina tulokseksi, että ne ovat liian lieviä, mutta kun yleisöltä kysytään täsmällisemmin rangaistuksista, mielipiteet eivät ole ollenkaan niin ankaria. Pohjoismaissa julkinen keskustelu rikollisuudessa ei ole kovin vahvasti moraalitunteiden sävyttämää. Hän veti rikollisuus uutisoinnista yhtymäkohdita siihen, että turvattomuuden tunne on Pohjoismaissa mittausten mukaan alhaisemmalla tasolla kuin Euroopassa yleensä.

Seuraavassa sessiossa kerrottiin Ison-Britannian, Ruotsin ja Saksan hyvistä käytännöistä viharikosten käsittelemiseksi. Esimerkiksi Lontooseen on perustettu erityinen viharikoskeskus, joka koordinoi viranomaisten yhteistyötä koko kaupungin alueella. Erityisen tärkeäksi esityksissä todettiin viharikosten uhrien tukeminen ja ehkäisyn näkökohdian saaminen läpäisyperiaatteella kaikkien poliittiseen päätöksentekoon.

Tohtori **Theo Gavrielides** on tutkinut restoratiivisen oikeuden periaatteiden soveltamista viharikoksiin. Hänen mukaansa menettely sopii viharikoksiin erityisen hyvin, koska rikosoikeudellisilta toimijoilta puuttuu asiasta tietoa ja uhreilta taas luottamusta rikosoikeusjärjestelmään. Viharikoksille on erityistä, että niillä on pitkäaikaiset ja moninaiset vaikutukset uhriin, ne kohdistuvat todennäköisemmin ihmiseen kuin omaisuuteen, niihin liittyvät toistuvasti uhriksi joutumisen mallit, ne herättävät paljon pelkoa, rikosten taustalla on asenteita sekä se että uhrit ja tekijät kietoutuvat yhteen, tilanteesta riippuen osat voivat vaihtua. Viharikosten käsittelyyn sopivista restoratiivisen oikeuden menetelmistä tarvitaan kuitenkin vielä paljon koulutusta ja tutkimusta. ■

Ensi vuonna Tukholman kriminologian symposiumi järjestetään 16.–18. kesäkuuta. Lisätietoa www.criminologyprize.com.

Vuoden 2007 Tukholman kriminologian palkinnon voittajat professorit Alfred Blumstein ja Terrie E. Moffitt saivat palkintonsa kuningatar Silviaalta Tukholman kaupungintalolla järjestetyssä seremoniassa.

Yritykset houkutella lapsia seksikontakteihin yleisiä netissä

Tuoreen ruotsalaisen selvityksen mukaan lapsiin ja nuoriin otetaan netissä runsaasti yhteyttä seksuaalisessa tarkoituksessa. Useimmat lapset ja nuoret osaavat suojautua aikuiseksi epäilemänsä henkilön ehdotuksilta, mutta silti osa kontakteista johtaa lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Ns. grooming-ilmion torjumisessa on tärkeää kouluttaa lapsia ja vanhempia turvalliseen netin käyttöön, toimia yhteistyössä nuorten nettipalvelujen tuottajien kanssa sekä kehittää lainsäädäntöä ja poliisin toimintaa.

Tukholmassa järjestettiin kesäkuussa toinen laaja kansainvälinen kriminologian symposiumi. Yksi sen kolmesta alakonferenssista käsitteli lasten suojelemista rikoksilta. EU:n terveiset toi komissaari **Franco Frattini**, joka korosti toimenpiteitä internetin lapsipornografian kitkemiseksi. Useissa esityksissä paneuduttiin lasten ”viekointeluun” internetin kautta seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa ja sen ehkäisyn keinoihin. Ilmiöstä käytetään yleisesti englanninkielistä termiä grooming.

Konferenssissa esiteltiin mm. Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston (Brå) selvitys

aikuisten seksuaalisista kontakteista lapsiin internetin kautta, joka valmistui keväällä. Se perustuu 7500 peruskoulun 9. luokkalaiselle tehtyyn kyselyyn, 1000 tottuneelle 15–17-vuotiaalle netinkäyttäjälle tehtyyn web-kyselyyn sekä poliisin aineistoon lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista.

Koulukyselyyn vastanneista ruotsalaisnuorista kolmannes oli kokenut viimeisen vuoden aikana seksikontaktin yrityksen sellaisen tuntemattoman henkilön taholta, jonka he tiesivät ja arvasivat aikuiseksi (tytöistä 48 % ja pojista 18 % oli ollut kohteena). Useimmat näistä yrityksistä tapahtuivat netin kautta; vain

harva nuori (2 %) oli saanut aikuisilta tällaisia ehdotuksia pelkästään netin ulkopuolella. Ehdotuksia saaneissa oli yliedustus sellaisia nuoria, joilla oli yleistä riskikäyttämistä kuten päihteiden käyttöä. Kohteena olleet nuoret kertoivat myös muita useammin ongelmista kotona ja koulussa sekä koulukiusaamisen, väkivallan ja varkauksen kohteeksi joutumisesta.

KONTAKTIT MONENTYYPPISIÄ

Web-kyselyssä syvennettiin teemaa ja pyydettiin nuorilta kuvauksia tapauksista. Kyselyyn vastanneista tytöistä noin puolet oli kohdannut netissä seksuaalisen kontaktin

yrityksiä ja kolmannes jo ennen 15 vuoden ikää (pojilla vastaavat luvut olivat 16 ja 7 %). Syventävät kysymykset esitettiin nuorille, joilla oli ollut tällaisia kokemuksia alle 15-vuotiaana. Nuorten kuvausten mukaan aikuinen oli esimerkiksi saattanut johdatella puheen seksiin, pyytää nuorta lähettämään intiimejä kuvia itsestään tai riisuutumaan web-kameran edessä. Nuoret kertoivat myös tapauksista, joissa mies oli web-kamerassa paljastanut sukuelimensä, tyydyttänyt itseään tai lähettänyt nuorelle itsestään seksuaalisia kuvia. Noin joka viidennessä tapauksessa aikuinen oli myöhemmin yrittänyt ot-

Usein nuoret olivat kokeneet jo netin tapahtumat seksuaalisesti loukkaaviksi ja vastenmielisiksi, ja ne olivat saattaneet vaivata jopa monta vuotta jälkeenpäin.

TUOMAS MARTTILA / GORILLA

Viekoittelija arvioi riskejä esimerkiksi selvittämällä tietokoneen sijainnin ja kuinka paljon vanhemmat tietävät lapsensa tekemisistä.

taa nuoreen yhteyttä netin ulkopuolella esimerkiksi puhelimitse tai yrittänyt sopia tapaamista todellisessa elämässä. Joskus aikuinen oli yrittänyt tarjota nuorelle rahaa seksipalveluja vastaan.

Useimmat kontakteista oli otettu ruotsinkielisillä chattisivuilla tai MNS-messengerin kautta. Useimmiten nuoret

onnistuiivat arvionsa mukaan hoitamaan yhteydenotot ilman suurempaa riskiä joutua netin ulkopuolella seksuaalirikoksen uhriksi. Toisaalta monessa tapauksessa nuoret olivat kokeneet jo netin tapahtumat seksuaalisesti loukkaaviksi ja vastenmielisiksi, ja ne olivat saattaneet vaivata jopa monta vuotta jälkeenpäin.

SEKSUAALIRIKOKSEN TEKIJÖILLÄ USEITA STRATEGIOITA

Poliisiaineisto perustuu 315 rikosilmoitukseen, joissa seksuaalirikoksen kohteena oli alle 18-vuotias ja tekijä ja uhri olivat olleet yhteydessä netin kautta. Tapaukset kerättiin 14 poliisipiiristä vuosilta 2004–2006. Yli 70 prosenttia uhreista oli alle 15-vuotiaita. Lähes kaikki uhrit olivat tyttöjä ja kaikki tekijät olivat miehiä. Puolessa tapauksessa yhteydet rajoittuivat nettiin ja teot olivat vastaavia kuin web-kyselyssä tuli ilmi.

Lähes 40 prosentissa rikosilmoitusten tapauksista uhrille tuntematon tekijä onnistui laajentamaan yhdenpidon netin ulkopuolelle. Usein uhri oli luullut tätä samanikäiseksi ja antanut puhelinnumeron. Nettiä laajemmassa yhteydenpidossa joka viides tapaus päättyi tapaamisen yhteydessä tapahtuneeseen seksuaalirikokseen (69 tapausta). Joka viides seksuaalirikoksen tekijä oli jokseenkin saman ikäinen kuin uhri. Useimmissa tapauksissa (29) rikosentekijä oli ensin netissä ja sitten puhelimesta onnistunut ystävystymään uhrin kanssa tai herättämään romanttisia tunteita. Yhteydenpito oli saattanut kestää jopa pari vuotta ennen rikosta. Uhrin vanhemmille tämä yhteydenpito tuli useimmiten tietoon vasta seksuaalirikoksen tapahtuttua. Toinen hyväksikäyttäjien strategia tapaamisen järjestämiseen oli lupaus mallin

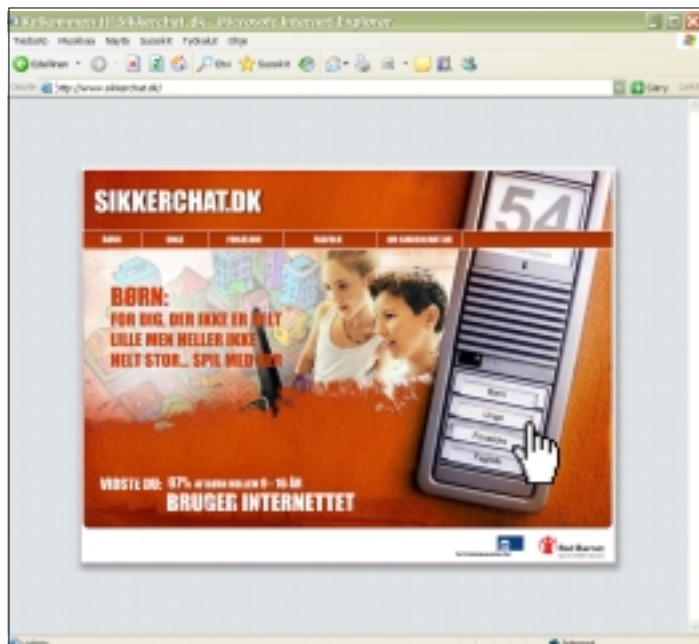
töistä (7 tapausta). Kolmannessa tapaustyyppissä oli kyse rahan tarjoamisesta nuorelle seksipalveluja vastaan (9 tapausta). Seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneilla nuorilla oli usein monenlaisia ongelmia elämässään.

Yleisesti Brån selvitys osoittaa grooming-ilmiön olevan kuin pyramidi: nuoriin yritetään ottaa netissä runsaasti kontakteja seksuaalisessa tarkoituksessa, osa näistä yrityksistä johtaa nuoren ja aikuisen yhteydenpitoon netissä, osa tästä yhteydenpidosta laajenee netin ulkopuolelle ja osassa sitten tapahtuu seksuaalirikos fyysisen tapaamiseen yhteydessä. Joihinkin nuoriin yritetään luoda enemmän seksuaalisia kontakteja kuin toisiin. Tähän vaikuttavat sekä nuoren aiemmat nettikokemukset ja taidot että erilaiset nuoreen liittyvät psykologiset ja sosiaaliset syyt.

EHKÄISYYN TARVITAAN USEITA KEINOJA

Raportin kirjoittaja, Brån tutkija **David Shannon** esitti symposiumissa neljä strategiaa ehkäistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvia seksuaalirikoksia, jotka saavat alkunsa nettikontaktista. Ensinnäkin lapset, nuoret, vanhemmat ja muutkin tarvitsevat systemaattista koulutusta ja tietoa asiasta. Erityisesti tiedon pitäisi saavuttaa haavoittuvimmat lapset. Toiseksi internet-palvelujen tuottajien pitäisi taistella ilmiötä vastaan kaikin käytettävissä olevin kei-

Lapset ja vanhemmat tarvitsevat systemaattista koulutusta turvallisesta netin käytöstä ja tietoa seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Erityisesti tiedon pitäisi saavuttaa haavoittuvimmat lapset.

Tanskan rikksentorjuntaneuvoston ja Punaisen Ristin nettipalvelu neuvoo lapsia, vanhempia ja ammattilaisia turvalliseen netin käyttöön vuorovaikutteisesti.

→ noin. Kolmanneksi tarvitaan uusi lainsäädäntö, joka kieltää kontaktit lasten kanssa seksuaalisessa tarkoituksessa. Lisäksi poliisin pitäisi kehittää menetelmiään näiden riskosten paljastamiseksi ja selvittämiseksi. Hänestä olisi tärkeää, että ehkäisytyötä koordinoisi yksi taho ja että siinä tehtäisiin kansainvälistä yhteistyötä.

Ruotsissa esitettiin keväällä rikoslain muutosta, joka kriminalisoisi aikuisten seksuaaliset yhteydet alle 15-vuotiaaseen lapseen seksuaalisessa tarkoituksessa. Lakiehdotuksen mukaan rangaistavaksi tulisivat siis jo tällaiset kontaktit (otetaan ne sitten netissä, puhelimesta, todellisessa elämässä tai muulla tavalla) eikä viranomaisten tar-

vitse todistaa, millaisen seksuaalirikoksen kontaktiin pyrkivä aikoo tehdä. Rangaistukseksi ehdotetaan sakkoa tai enintään vuotta vankeutta. Lain on tarkoitus tulla voimaan heinäkuussa 2008.

Lakiehdotuksen valmistelussa mukana ollut syyttäjä **Björn Skånsberg** arvioi, etteivät pelkästään preventiiviset keinot, kuten koulutus ja tiedotus, vähennä lapsista kiinnostuneiden aikuisten toimintaa netissä vaan tarvitaan myös lainsäädännön pelotteita. Osaan teoista voidaan soveltaa jo nykyisiä pykäläitä, mutta jo kontaktit haluttiin tehdä rankaistaviksi ja siten suojella lasta seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutumiselta. Ruotsin laista tulisi tiukempi kuin esimerkiksi

Isossa-Britanniassa, jossa rangaistavuus alkaa vasta lapsen tapaamisesta groomingin jälkeen. Kanadassa puolestaan jo kontaktit lapseen ovat rangaistavia mutta ainoastaan tietojärjestelmien kuten internetin kautta; Ruotsin laissa ei eroteltaisi eri välineitä. Myös monissa muissa maissa on vastaavia kriminaalisointeja.

TANSKASSA PANOSTETTU TORJUNTAAN

Psykologi **Kuno Sorensen** Tanskan Pelastakaa Lapset-järjestöstä kertoi groomingista ja keinoista sen torjumiseksi. Hänen mukaansa aikuisten on usein vaikea uskoa, että lapsi voi tavata vapaaehtoisesti tuntemattoman ihmisen, joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyksi ja ehkä silti jättää kertomatta siitä kenellekään. Hyväksikäyttäjä kuitenkin muodostaa poikkeuksellisen suhteen lapseen antamalla hänelle positiivista huomiota, kuuntelemalla hänen huoliaan ja välittämällä hänestä muutenkin.

Sorensenin mukaan ns. grooming-prosessi menee yleensä niin, että viekoittelija ottaa netissä yhteyttä lapseen ja osoittaa kiinnostusta samoihin asioihin ja on kaikin tavoin mukava. Seuraavaksi ystävyys vakiinnutetaan. Sitten aikuinen arvioi mahdollisia riskejä esimerkiksi selvittämällä tietokoneen sijainnin ja kuinka paljon vanhemmat tietävät lapsensa tekemisistä. Jos selviää esimerkiksi, että tietokone on

olohuoneessa vanhempien nähtävillä ja he muutenkin valvovat lastaan tarkkaan, viekoittelija siirtyy seuraavaan uhriin. Jos prosessi etenee, seuraavana on "the only one"-vaihe, jossa hyväksikäyttäjä herättelee lapsessa rakkauden tunteita. Sitten hän siirtyy seksuaaliseen vaiheeseen, jossa keskustellaan seksuaalisista aiheista ja ehkä tehdään netissä seksuaalisia tekoja. Lopulta edessä on fyysinen tapaaminen lapsen kanssa.

Tanskan poliisin painopiste oli vuonna 2006 netin kautta tapahtuva lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Sorensenin mielestä vuoden tärkein saavutus oli, että poliisin, muiden viranomaisten, järjestöjen ja internet-palvelujen tuottajien yhteistyössä luotiin ChatCheck-järjestelmä. Se sisältää lasten ja nuorten nettiyhteisöjen tuottajille ohjeita ja teknisiä standardeja. Niiden mukaan järjestelmässä täytyy olla mahdollista mm. estää tiettyjen käyttäjien sisäänpääsy, raportoida häiritsevää käyttäytymistä, säilyttää monenlaista kunkin käyttäjän palvelun käyttöön liittyvää tietoa sekä palvelun ympärivuorokautinen valvonta. Tavoitteena on luoda eettisiä web-standardeja, jotta lapsia voidaan suojella rikollisilta teoilta netissä, ennen kaikkea seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Joulukuussa käynnistetyn ChatCheck-järjestelmän toimivuudesta ei vielä ole saatu paljon tietoa.

Ohjeita turvalliseen netin käyttöön

Toinen keskeinen torjunnan väline on vuonna 2001 perustettu sikkerchat-sivusto, jonka ovat kehittäneet Tanskan rikosentorjuntaneuvosto ja Punainen Risti. Sivusto on jakaantunut lapsille, nuorille, vanhemmille ja tänä vuonna julkaistuu ammattilaisille tarkoitettuun osioon. Kussakin osiossa on runsaasti kullekin kohderyhmälle sopivaa tietoa, uutisia, opettavaisia pelejä, videoita, keskustelupalstoja, kyselyjä ja linkkejä – varsin vetävässä paketissa. Sivustolla on tietoa, miten turvallisesti chat-taillaan, käytetään sähköpostia ja matkapuhelinta sekä online-pelejä. ■

Lisätietoa:

Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet. Omfattning, karaktär, åtgärder. Rapport 2007:11. Brottsförebyggande rådet. (saatavilla nettiosoitteessa www.bra.se)

Vuxnas kontakter med barn i sexuella syften, Ds 2007:13. Justitiedepartement. (www.regeringen.se)

www.sikkerchat.dk

Verkosta löytyy runsaasti sivustoja, joilla opastetaan lapsia ja vanhempia turvalliseen netin käyttöön myös seksuaalisen hyväksikäytön vaaran välttämisen kannalta sekä välitetään tutkimustietoa. Turvallisen netin käytön ja seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyyn perusasioita ovat mm. tietoisuus lapsen netin käyttötavoista ja yhteisistä pelisäännöistä sopiminen sekä lapsen neuvominen varovaisuuteen henkilökohtaisten tietojen antamisen suhteen ja harkintaan tuntemattomien kanssa keskustelussa. Seuraavassa poimintoja hyödyllisistä eurooppalaisista sivustoista:

■ www.tietoturvakoulu.fi

Julkishallinto, elinkeinoelämä ja järjestöt ovat kehittäneet sivuston yhteistyössä. Tietoturva-koulussa on omat osiot opettajille, pienemmille ja isommille oppilaille sekä vanhemmille. Esimerkiksi nuorille on tehty Nettietsivät-peli ja opettavaisia sarjakuvamaisia tarinoita, vanhemmille ja opettajille tarjotaan monipuolisia ohjeita lasten netin käytöstä selkeästi esitettynä.

■ www.nuortennetti.fi/nettiturvallisuus.php

Nuorten netti on Mannerheimin lastensuojeluliiton ylläpitämä palvelu, jolla annetaan nuorille vinkkejä netin käyttöön ja esitetään nuorten omia kertomuksia. Toinen tietolähde on viisaasti verkossa -sivusto MLL:n sivujen (<http://vanhemmat.mll.fi>) lapset ja media -osastosta. Esimerkiksi sivuilla on videoita turvallisuudesta netin käytöstä, siellä esitellään tutkimustietoa aiheesta ja annetaan ohjeita vanhemmille.

■ www.pelastakaalapsset.fi/nettivihje

Nettivihje on Pelastakaa Lasten sähköinen, netissä toimiva lastensuojelupalvelu. Palvelu tarjoaa tietoa netin hyvistä mahdollisuuksista sekä haitallisista puolista. Lähtökohtana on kansalaisten arkitiedon kartuttaminen ja erityisesti lapsen aseman ja oikeuksien turvaaminen uuden teknologian maailmassa. Nettivihje ylläpitää myös vihjepalvelinta internetin laitoman ja haitallisen aineiston poistamiseksi.

■ www.saferinternet.org

Euroopan unionilla on ollut internetin käyttöturvallisuuden parantamista koskeva ohjelma vuodesta 1999, joka jatkuu ainakin vuoteen 2008. Ohjelmalla pyritään edistämään erityisesti verkkotekniikan lapsiturvallista käyttöä ja torjumaan laitonta ja haitallista sisältöä. Ohjelman verkkosivuilla on tarjolla monipuolista tietoa turvallisuudesta netin käytöstä sekä maa-kohtaista tietoa aihepiiristä. Sivuilla julkaistaan tutkimuksia ja uutiskirjeet välittävät ajantasaista tietoa.

■ www.ceop.gov.uk

Vuonna 2006 perustettu asiantuntijaorganisaatio CEOP (Child Exploitation and Online Protection Centre) on Ison-Britannian vastaus kasvavaan uhkaan lasten hyväksikäytölle netin kautta. Keskuksen verkkosivuilla annetaan ohjeita uusien viestintävälineiden turvallisuudesta käytöstä, kerrotaan mm. groomingista, välitetään uutisia aihepiiristä ja tarjotaan palvelu, jossa voi raportoida epäilyttävästä nettikäytöksestä sekä lapselle haitallisista seksuaalisista sisällöistä.

■ www.saftonline.se/

Ruotsalainen nettiturvallisuuspalvelu on osa viiden maan EU-projektia (www.saftonline.org). Monipuolinen sivusto sisältää linkkejä ajankohtaisiin tutkimuksiin ja artikkeleihin sekä netin ja matkapuhelimen käytön turvaohjeita. Palvelun on tuottanut Ruotsin medianeuvosto.

ART-menetelmällä autettu väkivaltaisia nuoria

Aggression Replacement Training (ART) -menetelmä on kehitetty epäsosiaalisesti käyttäytyvien nuorten auttamiseksi. Se koostuu säännöllisistä ryhmätapaamisista, joissa nuoret opettelevat ja harjoittelevat sosiaalisia taitoja, itsehillintää ja moraalista päättelyä. Yksinkertaisuutensa ja strukturoidun toimintamallin vuoksi menetelmää voidaan käyttää joustavasti erilaisissa ympäristöissä yli ammatti- ja koulutusrajojen. Suomeen se on rantautunut 2000-luvulla.

Yhdysvaltalainen psykologi **Arnold P. Goldstein** kehitteli yli kahdenkymmenen vuoden ajan ryhmäkuntoutusmenetelmää väkivaltaisille nuorille kognitiivisen käyttäytymisterapian periaatteita noudattaen. Tätä ART-menetelmää on käytetty 1980-luvun lopulta alkaen erityisesti Yhdysvalloissa, jossa sitä on myös runsaasti tutkittu. Euroopassa se on otettu laajaan käyttöön lastenkodeissa, nuorisovankiloissa ja erityiskouluissa mm. Ruotsissa, Englannissa, Hollannissa ja Norjassa.

Goldsteinin mukaan ihminen toistaa sitä käyttäytymismallia, jonka hän on oppinut ja joka on ollut palkitseva. Nuori käyttäytyy väkivaltaisesti, koska hän on kokeilemalla, toistamalla ja matkimalla oppinut siihen. Lyhyellä tähtäimellä tämä on usein toiminut. Toisenlainen käytös ei ehkä ole mahdollistakaan,

sillä siitä nuorella ei ole riittävästi kokemuksia.

Käyttäytymisterapeuttisen lähestymistavan perusajatus on se, että ongelmakäyttäytymisestä voidaan oppia pois tai korvata se uudella. ART:n perusajatus ja tehokkuus perustuvat ongelman monitasoisuuden ymmärtämiseen. Nuorta väkivaltaiselle käytökselle altistavat psykologiset tekijät ovat heikot sosiaaliset taidot, huono impulssikontrolli, kypsytön tunnehallinta sekä moraalisen hahmottamisen ongelmat. Ulkoisina tekijöinä ovat kotiin, asuinympäristöön ja taloudellisiin ongelmiin liittyvät puutteet ja aggressiolle altistuminen. Tämän tiedon Goldstein yhdisti tietoon ihmisen tehokkaasta oppimisesta.

ART-menetelmässä aggressioon vaikutetaan kokonaisvaltaisesti sekä toiminnan, ajattelun että tunteiden tasolla. Interventio on aina koh-

dennettu ja yksilöllinen. Toinen nuori on vaikeuksissa itsehillintänsä kanssa, toinen taas hallitsee tunteensa ja toimii väärin harkitusti. Tämä täytyy ottaa huomioon. Ryhmässä käydään läpi tilanteita, jotka ovat lähellä nuoren elämää. Vaikutus perustuu oppimiseen ja uusien mahdollisuuksien antamiseen. Ryhmä tarjoaa turvallista, toistuvaa ja ohjattua harjoittelua ristiriitatilanteiden varalle. Niin yksilön kuin ryhmänkin motivaatio kasvaa, kun huomataan, että työskentelystä on hyötyä.

SOSIAALISTEN TAITOJEN HARJOITTELU – TOIMINNAN TASO

Toiminnan tasolla aggressio on näkyvää käyttäytymistä – toimintamalli, jolla yksilö vastaa eteen tulevaan tilanteeseen. ART-ryhmässä nuorelle tarjotaan vaihtoehtoisia ja rakentavampia toimintavaihtoehtoja. Näitä ovat erilaiset sosiaaliset

taidot. Aluksi nuorelle opetaan esimerkiksi kuuntelua, luvan kysymistä ja omien oikeuksien puolustamista. Yhdessä mietitään, missä tällaista taitoa voidaan käyttää, ja sitä harjoitellaan rooliharjoituksen avulla. Nuori kertoo esimerkin vaikeasta sosiaalisesta tilanteesta. Muut nuoret antavat panoksensa näyttelemällä, etsimällä parasta ratkaisua ja kommentoimalla näytelmiä. Nuori saa positiivista palautetta aktiivisuudestaan ryhmässä, ja häntä kannustetaan taidon käyttämiseen oikeassa elämässä. Samaa taitoa harjoitellaan, kunnes se on opittu. Oppimista vahvistetaan konkreettisin palkkioin.

ITSEHILLINNÄN HARJOITTELU – TUNNETASO

Tunnetasolla aggressio ilmenee vihana, pelkona ja pettymyksinä, jotka antavat energiaa toiminnalle ja ajatuksille. Intervention tavoitteena on opettaa nuorelle negatiivisten

ART-menetelmässä aggressioon vaikutetaan kokonaisvaltaisesti sekä toiminnan, ajattelun että tunteiden tasolla.

tunteiden hallintaa. Harjoitteissa käydään läpi tilanteita, joissa nuoren itsehillintä on ollut koetuksella. Nuorta ohjataan tunnistamaan, mitkä asiat häntä suuttavat, miksi näin on ja milloin hän on vihan tunteen vallassa. Nuori opettelee lisäksi näkemään, mitkä ovat eri toimintavaihtoehtojen seuraukset. Jos nuori on lähtenyt luokasta ovet paukkuun, lyhyellä tähtämellä hänellä saattaa olla ”hyvät kicksit” – palkitseva, voimakas, hyvä olo ja ehkä myös kaverien ihailua. Pitkällä tähtämellä koulunkäynti kärsii, perhesuhteet kärsivät ja kaverisuhteet saattavat kärsiä. Kyky sietää elämän turhauttavia tilanteita ei kehity, mikä heikentää lopulta itseluottamusta.

MORAALISEN PÄÄTTELYN HARJOITTELU – AJATTELU TASO

Aggressio ilmenee myös ajattelun tasolla. Nuori tulkitsee ympäristöään usein huomaamattaan vääristyneesti. Hän saattaa esimerkiksi olettaa, että muiden toiminnan motiivi on pahansuopuus häntä kohtaan. Tämän osa-alueen tavoitteena on lisätä nuoren oikeudenmukaisuuden tajua suhteessa muihin ihmisiin ja heidän tarpeisiin. Nuorille kerrotaan kuvitteellisia tarinoita, joissa heidän arvonsa joutuvat konfliktiin. Tarina voi kertoa pojasta, joka menee kauppaan ystävänsä kanssa, ja ystävä varastaa kaupasta. Mitä pojan pitäisi tehdä? Valintatilanteiden kautta nuori opettelee ottamaan kantaa ja katsomaan

asioita moraalin ja muiden ihmisten kannalta. Ryhmän moraaliksi kypsy keskustelun kuluessa ja kannattelee jäseniään paremmin kuin aikuisten valmiit perustelut ja sormea heristävät moralisoinnit.

KOKEMUKSET SUOMESSA ROHKASEVIA

ART on kehittyvä menetelmä, jota eteenpäin vievät tutkijat ja kliinikot ovat rohkaisseet nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia kehittämään, kokeilemaan ja levittämään menetelmää. Sekä tieteellinen näyttö että kliininen kokemus nähdään tärkeänä. Menetelmää on sovellettu hyvin tuloksien sekä aggressiivisille että vetäytyville nuorille ja myös eri ikäryhmille, alle kouluikäisistä nuoriin aikuisiin. Suomessa menetelmää on käytetty ainakin nuorisotyössä Helsingissä, nuorisopsykiatrisessa osastohoidossa Pirkanmaalla ja koulumaailmassa Espoossa (kuntouttavat pienluokat -hanke). Kussakin kokemuksesta on 3–4 vuodelta.

Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus haki vuonna 2004 menetelmiä epäsosiaalisesti käyttäytyvien nuorten kanssa tehtävään työhön. Kohdennetun nuorisotyön toimistossa vakuutettiin ART-menetelmästä ja käynnistettiin Skanssi-toiminta yhdessä sosiaaliviraston kanssa.

Skanssissa yhdistyvät nuorisotyön kasvatukselliset ja toiminnalliset menetelmät sosiaalityöllisen otteen kanssa. Nuori pääsee mukaan vuoden mittaiseen kasvuryh-

mään, jonka kanssa retkeillään ja leireillään. Nuorella on lisäksi omaohjaaja, joka tapaa nuorta kahdestaan ja joka on mukana nuoren tukiverkoston tapaamisissa. Tukiverkoston kuuluvat nuoren vanhemmat ja muita tärkeitä yhdessä valittuja aikuisia, kuten sosiaalityöntekijä. Verkostossa tehdään suunnitelma nuoren tukemiseksi ja seurataan sen toteutumista.

Skanssin ohjaaja, nuorisotyöntekijä **Matti Kykyri** on käyttänyt ART-menetelmää neljä vuotta ja pitää sitä hyvänä. Hänen mukaansa ART-sessioita pidetään sekä toimistossa että leireillä. Leiriolosuhteissa kokoonnutaan pirtin pöydän ääreen tai istutaan ”puskassa” vaikka autiolla saarella. Menetelmän istuttaminen Skanssin toimintaan on ollut ohjaajille haaste. Osallistuminen on nuorelle vapaaehtoista toimintaa, joten ryhmä ja ART-sessiot on alusta saakka rakennettava vetovoimaisiksi. Menetelmä on kuitenkin istunut toimintaan.

– ART antaa Skanssiin oman mausteensa. Se tempaa ryhmän mukaansa. Vahvuuksia ovat nuorta kunnioittava lähestyminen, ryhmän voima ja hauskuus. Ohjaajille se on antanut yhteisen kielen ja lähestymistavan tilanteiden hoitamiseen. Nuorille ART antaa oppimistilaisuuksia. Harjoitteisiin palataan usein kahden kesken. Nuori saattaa sanoa ohjaajalle, että nyt sä kuuntelet mua hyvin. Tai nuori saattaa kertoa opettaneensa itsehillintää myös kaverilleen,

Kykyri kertoo.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirissä TAYS:ssa avattiin keväällä 2003 Suomen ensimmäinen vaikeahoitoisille alaikäisille tarkoitettu tutkimus- ja hoitoyksikkö. Nuorten ongelmat liittyvät usein väkivaltaan, hallitsemattomaan käyttäytymiseen, traumoihin tai muuhun moniongelmaisuu- teen. Yksikön haasteena on etsiä ja kehittää näyttöön perustuvia arviointi- ja hoitokäytäntöjä nuorisopsykiatriaan. Ensimmäinen ART-ryhmä aloitti tammikuussa 2005. Ryhmässä on kerrallaan kolme nuorta ja kolme aikuista. Sitä ohjaa psykologi ja asiasta kiinnostuneiden sairaanhoitajien ryhmä. Kokemukset ovat olleet rohkaisevia ja toimintamalli on osoittautunut soveltuvaksi jopa näinkin haasteellisille ja usein jo vakavia väkivallantekoja tehneille nuorille. ART-menetelmä tarjoaa arvokkaan lisän väkivaltaongelmien terapeutiseen ja hoidolliseen lähestymiseen. ■

Kirjoittajista Kaisa Kivelä on sosiaaliohjaaja Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskuksen / sosiaaliviraston Skanssissa ja Tiina Röning psykologi TAYSin Erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten tutkimus- ja hoitoyksikössä.

Lisää tietoa menetelmästä www.suomenart.com.

Kirjallisuutta: Goldstein, Arnold P., Glick, Barry & Gibbs, John C. (1998) *Aggression Replacement Training. A Comprehensive Intervention for Aggressive Youth*. Campaign, IL: Research Press.

Kirjoittaja on oikeusministeri.

Nuorten ongelmien hoito maksaa kulunsa takaisin

Nuorten rikokset ovat vakiintunut poliitikkojen huolenaihe. Joskus huoli on ollut enemmän perusteltu, joskus vähemmän. Nykytilanteesta tiedämme, että rikoksia tekevien nuorten joukko on jo pidempään pienentynyt. Yhä useampi nuori siis pidättyy rikoksista. Huumausainekokeilujen määrä on kääntynyt laskuun, alkoholista kokonaan kieltäytyvien joukko kasvaa. Myös nuorten suhtautuminen lain rikkomiseen on tutkimusten mukaan muuttunut aiempaa torjuvammaksi, selvänä poikkeuksena tosin nettipiratismi. Miksi siis nuorten rikoksilla juuri nyt olisi syytä vaivata päätään?

Valitettavasti hyvien ennusmerkkien ohella ilmi on tullut myös huolestuttavia tietoja. Lastensuojelutoimien määrä varsinkin suurimmissa kaupungeissa on jo pidempään kasvanut. Nuorten liikennekuolemat ovat alkuvuodesta lisääntyneet, ja niihin on usein liittynyt äärimmäisten riskien ottamista ja alkoholia. Poliisin kotihälytykset lisääntyvät. Ne nuoret, jotka edelleen rikoksia tekevät, tekevät niitä aiempaa enemmän. Samasta kahtiajakoisuudesta, polarisaatiosta, kertovat myös uusimmat tiedot nuorten alkoholinkäytöstä. Vaikka raittiiden osuus on lisääntynyt, paljon käyttävät juovat entistä enemmän. Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen kysyntä ylittää selvästi ni-

den tarjonnan. Merkit syrjäytymisvaaran lisääntymisestä ovat selvät. Päihdeongelmat ovat syrjäytymisen keskeinen tuottaja ja ainesosa, ja rikollisuus tuote. Varsin huolestuttavia ovat myös tiedot syrjäytymisen sosiaalisesta periytyvyydestä, siitä että syrjäytyneiden vanhempien perheissä lasten riski moniongelmaisuuuteen on suuri.

Keskeinen sosiaalisten ongelmien aiheuttaja maassamme on edelleen alkoholi, ja haittojen määrä riippuu kulutuksen kokonaismäärästä. Kulutusta voidaan tunnetusti tehokkaimmin ohjata hintoja nostamalla ja saatavuutta rajoittamalla. Hinnankorotus sisältyykin valtion vuoden 2008 talousarvioon, ja varovaisia toimia myös saatavuuden ra-

joittamiseksi on toteutettu. Kulutuksen kasvua hillitseviä toimia saatetaan kuitenkin tarvita lisää.

Mitä muuta pitäisi tehdä? Varhainen puuttuminen lasten ja nuorten ongelmiin on olennainen vastaus. Varhaisen puuttumisen merkitys korostui jälleen voimakkaasti kesäkuussa julkaistussa tutkimuksessa, jossa koulukiusaamisen ja myöhemmän rikollisuuden välillä todettiin vahva yhteys. Julkisuudessa jäi vähemmälle painolle se tutkimuksen havainto, että kiusaaminen ennusti myöhempää rikollisuutta erityisesti silloin, kun siihen liittyi kiusaajan psykki-

siä ongelmia. Asian ydin näyttäisikin olevan siinä, että lasten psyykkisiin ongelmiin pitäisi tarjota apua viimeistään silloin, kun ne ilmenevät koulukiusaamisen muodossa, ja ovat siten helposti havaittavissa.

Aktiivinen puuttuminen lasten ongelmiin on siis luonnollinen vastaus rikollisenkin uran torjumiseen, mutta aivan yksinkertaista se ei ole. Ei nimittäin ole helppoa löytää sellaisia lastensuojelun tukitoimia, joilla voitaisiin tehokkaasti auttaa niitä lapsia, joiden elämäntilanne on jo vaikea. Tämä tuli ilmi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tänä vuonna ilmestyneessä rikoksiin syyllistyneitä helsinkiläislapsia koskeneessa tutkimuksessa. Sen mukaan lastensuojelun tukitoimilla ei pystytty vaikuttamaan näiden lasten rikosuran jatkumiseen. Tämä havainto edelleen korostaa puuttumisen varhaisuuden merkitystä. Varhain siis, mutta lasta leimamatta.

Varhainen puuttuminen kuuluu selvästi sosiaali- ja terveystoimelle ja opetustoimelle. Miten oikeusministeriön hallinnonala voi torjua nuorten ajautumista rikosuralle? Tässä keskeinen rooli on rikoksantorjuntatyössä, joka valtioneuvoston työnjaossa on oikeusministeriön vastuulla. Käytännön rikoksantorjuntatyö tehdään paikallistasolla ja keskeisessä asemassa on kunnallinen turvallisuussuunnittelu. Rikoksantorjuntatyö kunnissa toivottavasti taas aktivoituu tulevien kuntavaalien jälkeen, kun uudet turvallisuussuunnitelmat tuodaan uusien valtuustojen hyväksyttäväksi.

Oikeusministeriöllä ei ole rikoksantorjunnan kenttäorganisaatiota, minkä vuoksi käytännön toimijat löytyvät muualta. Ministeriössä olemme yrittäneet tukea paikallista rikoksantorjuntatyötä, pitää yllä parasta kansallista asiantuntemusta rikoksantorjunnassa ja olla perillä myös kansainvälisestä, uusia ja hyviksi havaittuja rikoksantorjuntamenetelmiä koskevasta tiedosta. Laajan, valtioneuvoston hyväksymän väkivallan torjuntaohjelman toteuttamisen yhtenä painopisteenä ovat lapset ja nuoret sekä rikosten tekijöinä että uhreina.

Aivan vailla välineitä ei oikeusministeriön hallinnonala ole perinteisemmässäkään toiminnassaan, rikosoikeusjärjestelmän ohjaamisessa. Nuorisorangaistus on jo vakiintunut osa seuraamusjärjestelmäämme. Nuorisorangaistus toimii hyvin siinä mielessä, että huomattavan suuri osa, yli 80 %, tuomituista suorittaa rangaistuksen loppuun. Toisaalta rangaistuslajin käyttö on jäänyt vähäisemmäksi kuin lakia säädettäessä arviointiin. Selitys saattaa olla yksinkertaisesti siinä, että sellaisia nuoria rikokseen syyllistyneitä joille nuorisorangaistus on sovelia in seuraamus, ei ole enempää. Nuorisorangaistuksen vaikutuksesta uusintarikollisuuteen meillä ei toistaiseksi ole tutkimustietoa.

Luonteeltaan yleinen seuraamusjärjestelmän kehityslinja on yhteiskunnan yleisten tukipalvelujen aiempaa tiiviimpi kiinnittäminen rikosoikeusjärjestelmään, myös nuorten rikoksissa. Suunnitelmassa on muun muassa ryhtyä toteuttamaan Nuorisorikostoimikunnan ehdotusta sosiaaliselvityksen ja seuraamus selvityksen laatimisesta nuorista rikoksesta epäillyistä nykyisen henkilötutkin nan asemasta. Sosiaaliselvityksen tarkoituksena olisi kartoittaa se, mitä sosiaalitoimessa jo on tehty nuorten hyväksi ja arvioida, mitä vielä olisi tarpeen tehdä. Epäilty rikos toimisi luontevana herätteenä nuoren tilanteen arvioimiselle. Kriminaalihuoltolaitoksen laatimassa seuraamus selvityksessä puolestaan olisi tarkoitus antaa tuomioistuimelle nykyistä paremmin seuraamusvalintaa palvelevaa tietoa nuoresta epäillyistä.

Pohdinnan alla ovat myös mahdollisuudet kytkeä päihdehuolto- ja mielen terveyspalveluja nuorisorangaistukseen. Tässäkin ajatuksena on, että rikos toimii herätteenä palvelujen tarpeen arvioimiselle, mutta toivottavasti myös motivaation parantajana niiden vastaan ottamiselle.

Seuraamusjärjestelmän kehittämistyö ei ole ilmaista. Melkoisena haasteena onkin, miten uudistuksia voidaan toteuttaa niukoissa budjettikehyksissä ja valtion tuottavuusohjelman konkretisoimissa

henkilöstön vähentämispaineissa. Oma visioni on selvä. Jo käynnissä olevalla työllä ja suunnitelluilla uudistuksilla pystytään vähentämään rikoksia. Tämä vähentää välittömästi resurssipaineita rikosten käsittelemisessä. Vähitellen työmäärä ja kustannukset vähenevät myös rangaistusten täytäntöönpanossa. Rikoksia ennalta ehkäisevä työ voisi tällä tavoin rahoittaa itse itsensä.

Rikollisuuskehitys on monessa rikoslajissa ollutkin varsin hyvä jo kuluvalle vuosikymmenellä. Esimerkiksi omaisuusrikosten määrä on vähentynyt dramaattisesti, vuosikymmeniä kestäneen nousun jälkeen. Henkirikostenkin määrässä näyttäisi olevan meneillään pidempi laskevan suuntauksen jakso. Törkeät huumausainerikokset ovat vähentyneet usean vuoden ajan. Laskussa ovat olleet monet nuorille tyypillisten rikosten, kuten autovarkauksina arkikielessä tunnettujen moottorikulkuneuvon käytövarkauksien, määrät.

Oikeusministeriön rahoitustilanteen kannalta erityisen ilahduttavaa on, että sekä rikollisuuden väheneminen että erityisesti oikeusministeriössä valmistellut lainmuutokset ovat kääntäneet vankiluvun vahvaan laskuun kuuden nousuvuoden jälkeen. Tuoreimpien tilastojen perusteella voidaan suhteellisen luotettavasti ennustaa, että kuluvan vuoden keskivankiluku tulee asettumaan 3 600:n tiedoille. Lasku on siis kolmesadan luokkaa verrattuna edelliseen huippuun, 3 888:aan vuonna 2005.

Lainsäädännöllä voidaan edelleen rauhallisesti vähentää vankien määrää ilman, että on tarpeen pelätä tämän lisäävän rikoksia. Kaikkein parasta olisi, jos onnistuisimme yhteisin ponnistuksin edelleen vähentämään rikosten määrää sekä oikeusministeriön omalla toiminnalla että yleisemmällä yhteiskuntapolitiikalla. Minusta tähän mahdollisuuteen on realistiset perusteet uskoa. ■

Syndroomat vai vapaa tahto?

Yksi länsimaisen oikeusjärjestelmän kulmakiviä on ollut vapaan tahdon ajatus ja ihmisten pääsääntöinen syyntakeisuus. Rikosoikeuden opit toki tarjoavat poikkeuksia tai alennuksia syyntakeisuuteen mutta suhteellisen rajatulla tavalla. Lapsuus, nuoruus tai mielentila voi poistaa tai alentaa vastuuta teoistamme. Uusi tieteellinen tieto ja sen erimuotoinen käyttö oikeusprosesseissa saattaa haastaa jatkossa monellakin tapaa perinteiset asettamukset.

Tunnettu yhdysvaltalainen kriminaalipoliitikko **James Q. Wilson** on kirjassaan *Moral Judgment* (1997) pohtinut uhkia, joita erilaisten asiantuntijoiden ja heidän mukanaan erilaisten oireyhtymien, syndroomien tulo oikeussaleihin voi saada aikaan. Wilsonin mukaan amerikkalaiset valamiehistöt joutuvat yhä useammin ratkaisemaan kysymyksiä, joista johtavat lääketieteen professorit ja muut asiantuntijat kiistelevät. Usein puolustuksen asiantuntijoina esiintyy kirjava joukko rikollisuuden erilaisten selitysmallien tuntijoita, joilla ei ole välitöntä tekemistä itse käsiteltävän jutun kanssa. Monista oireyhtymistä ja selitysmalleista on tullut jo "klassikkoja". Tärkeimpinä voidaan mainita ainakin roskaruokasyndrooma, psykoseksuaalinen hyväksikäyttö, hakatun naisen syndrooma ja kuukautisia edeltävä syndrooma.¹ Esimerkiksi kuukautisia edeltävä syndrooma on joissain tapauksissa hyväksytty syyntakeisuutta vähentäväksi tekijäksi, ja

näin se on saattanut alentaa henkirikostuomion pelkäksi valvontaseuraamukseksi (probation). Ennen asiantuntijatoistajien käyttö oli harvinainen poikkeus, nykyään se on yhä yleisempää.²

Wilson suhtautuu hyvin kriittisesti erilaisten syndroomien ja selitysmallien käyttöön puolustuksessa. Rikollisuuteen on aina syyntä. Miksi erilaisista syistä voidaan valita vain sellaiset, jotka kelpaavat alentamaan syyntakeisuutta ja lieventävät näin tuomiota tai poistavat sen kokonaan? Miksi kaikki syyt ja ihmisten ongelmat eivät kelpaa? Hyvä motiivi teolle ei poista syyllisyyttä: kiusaajankin tappamisen tulee olla kiellettyä. Wilson on myös sitä mieltä, että tunnustetut syndroomat ovat usein sukupuolisesti painottuneita siten, että miesten ongelmat (korkea testosteronipitoisuus, heikot verbaaliset lahjat, huono koulumenestys yms.) harvemmin kelpaavat puolustukseksi.

Monet syndroomat ovat myös sellaisia, että niiden tieteellinen olemassaolo

on kiistanalainen. Kyse ei siis ole vain teon motiivista, vaan siitä että syndrooma on tuottanut tilan, jossa tekijällä ei ole enää vapaata tahtoa. Kaikkihan saattamme haluta päästä eroon henkilöstä, joka kiusaa meitä, mutta milloin voidaan sanoa, että tuo halumme ei enää ole vapaan tahdon piirissä. Wilsonin mukaan joudumme hyllyvälle suolle, kun ihmisten heikkouksista ja itsekontrollin puutteesta tehdään näitä oireyhtymiä. Usein niihin yhdistetään myös ajatus "pitkäkestoisesta hätävarjelusta", jossa mitään välitöntä uhkaa ja itsepuolustuksen tarvetta ei ole. Syndroomien ja hätävarjelen yhdistäminen johtaa Wilsonin mukaan tilanteeseen, jossa bruttaalin nukkuvan miehen saa kastroida ja väkivaltaisesti käyttäytyvän henkilön saa käydä tappamassa jopa kymmenien kilometrien matkan päästä.

Rikoslaki sinällään tarjoaa mahdollisuuksia ottaa huomioon rikoksenteikijän tilanteen ja mielentilan. Lieventäviä asi-anhaaroja käytetään, mutta niihin ei

Me ihmiset haluamme selittää asioita, mutta lain tehtävänä on ensisijaisesti tuomita.

aina tarvita asiantuntijatodistajaa; myös arkinen moraalinen järkeily on sallittua. Ja onhan meidänkin rikoslaissamme rikostyyppi, lapsensurma, jossa jo tunnusmerkistön tasolla hyväksytään eräänlainen syndrooma. Synnytyksen jälkeinen tila, esimerkiksi mahdollinen masennus, alentaa tässä henkirikoksen vakavuutta.

Wilsonin mukaan lain tulee kuitenkin olla mustavalkoinen, vaikka haluaisimmekin nähdä harmaan eri sävyjä. Me ihmiset haluamme selittää asioita, mutta lain tehtävänä on ensisijaisesti tuomita. Laki menettää hänen mukaansa voimansa, jos erityistapauksiin tarkoitettua anteeksiantoa ja tuomitsematta jättämistä ryhdytään laajasti soveltamaan erilaisten syiden ja syndroomien perusteella.

Toisaalta voidaan kysyä, eikö viime vuosikymmenten uusi tieteellinen tieto (geenitutkimus, aivotutkimus) muuta millään tavalla näkemystämme vapaasta tahdosta ja syyntakeisuudesta. Riittäkö enää se, että pitäydymme 1700-luvun rikosoikeuden klassikkojen opinkappaleissa ja perinteisissä rikosoikeuden "yleisissä opeissa".

Yksi esimerkki on persoonallisuushäiriöiden ja syyntakeellisuuden suhde. Perinteisesti länsimaissa mielentilaan liittyvä syyntakeettomuus (not guilty by reason of insanity, NGRI) edellyttää mielisairautta tai psykoottista tilaa, jossa tekijä ei ymmärrä tekonsa lainvastaisuutta. Kyseessä voi olla esimerkiksi skitsofrenia. Persoonallisuushäiriöt on useimmiten jätetty tämän ulkopuolelle. On ajateltu, että niissä on enemmänkin kyse "pahuudesta" kuin "sairaudesta". Mutta jos uusien tutkimustietojen pitää paikkansa mm. psykopatian/anti-sosiaalisen persoonallisuushäiriön biologisesta ja aivojen toimintaan liittyvästä taustasta, onko vapaan tahdon ajatus enää kai-

kilta osin kohdallaan?

Voimme toki sanoa, että meillä on vapaa tahto, sellaisena kuin olemme, kaikkine puutteinemme ja ongelminemme. Pahinkin psykopaatti tai syrjäytyneinkin alkoholisti tekee valintoja. Mutta jos aivojemme rakenne on sellainen, että tietyt tilanteet tuottavat säännönmukaisesti rikollisia tekoja, onko oikein käyttää tässä rikosoikeuden logiikkaa: "väliillisen yleisprevention aikaansaamiseksi tuomitsemme sinut...". Ja onko järkevää käyttää tätä keinoa, kun se ei useankaan kerran jälkeen tunnu tehokkaan? Eikö vakavan persoonallisuushäiriön tuottava aivojen poikkeava toiminta ja rakenne ole yhtä lailla sairaus kuin skitsofreniakin?

International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology -lehden päätoimittaja **George B. Palermo** (2007) on tuonut esiin, miten kasvava joukko länsimaisia psykiatreja ja juristeja on sitä mieltä, että myös persoonallisuushäiriöt ja jopa eräät somaattiset sairaudet tulisi lukea NGRI:n piiriin. Tätä on mm. perusteltu sillä, että näihin häiriöihin voi liittyä voimakkaan stressin oloissa lyhytaikaisia psykoottisia tiloja, joiden yhteydessä syyllistytään rikosiin. Suomessa kehitys on mennyt päinvastaiseen suuntaan; yhä harvempi persoonallisuushäiriöinen todetaan edes alentuneesti syyntakeiseksi. Esimerkiksi suomalaiset väkivaltarikolliset ovat mielentilalausuntojen valossa yhä "terveempiä".

Tässä törmätään myös rikosoikeuden vanhaan ongelmaan. Jos mielentila poistaa tai alentaa syyntakeisuutta, se voi johtaa lievempään rangaistukseen. Silti henkilö saattaa tulevaisuuden näkökulmasta olla todennäköisesti vaarallisempi kuin tavallinen rikosentekijä. Palermo katsoo, että asia kuuluisikin en-

nen muuta mielisairaanhoidon piiriin, ei perinteiselle rikosoikeuden seuraamusjärjestelmälle.

Wilsoniin viitaten voidaan kuitenkin taas kysyä, mihin raja vedetään. On olemassa esimerkiksi psykopatiaan liittyviä testejä. Jos pisterajat ovat 0–40, millä pistemäärällä saa NGRI:n? Jos saa vähän pisteitä joutuu vankilaan ja jos vähän enemmän pääsee mielisairaalaan. Wilsonin pelkäämä sekasotku on lähellä. Psykiatria ja rikosoikeus eivät aina taivu joustavasti yhteen. Mutta joka tapauksessa 1800-luvun suuret kysymykset vapaasta tahdosta ja syyntakeisuudesta nousevat väistämättä esiin tieteen kehityksen kautta. Voimme ehkä varautua myös mullistaviin kysymyksenasetteluihin. ■

¹ Yksi kuuluisimpia tapauksia USA:ssa oli Erik ja Lyle Menendezin tapaus vuodelta 1989. Veljekset surmasivat hyvin harkiten vanhempansa, saivat henkivakuutusrahat ja kuluttivat lyhyessä ajassa 700 000 dollaria. Jäätyään kiinni he vetosivat emotionaaliseen ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön, eikä ensimmäinen valamiehistö saanut ratkaistua henkirikoksen laatua. Uusi valamiehistö tuomitsi molemmat elinkautiseen ensimmäisen asteen murhasta.

² Suomessa tällainen asiantuntijatodistaminen lienee vielä harvinaista. Aikanaan sosiologi Sari Näre todisti murhaoikeudenkäynnissä, jossa aviovaimoa syytettiin miehensä tahalliseen myrkyttämisestä insuliinilla. Myrkytys aiheutti viikkojen tajuttomuuden ja kuoleman. Näre todisti, että aviomiehen käyttäytyminen noudatti tyypillistä naisvihaajan mallia. Hänestä "kuvaan sopii hyvin, että mies itsemurhatapauksessa lavastaa vaimonsa syylliseksi ja haluaa piinata tätä näin vielä kuolemansa jälkeen" (Helsingin Sanomat 11.8.1995). Käräjäoikeus ei uskonut asiantuntijatodistajaa. Oikeuden mukaan vaimon teko osoitti vakaata harkintaa ja oli erittäin törkeä, ja tuomitsi hänet elinkautiseen murhasta. Hovioikeus ei muuttanut tuomiota. Näre on todistus ei yllättäen herättänyt juurikaan keskustelua tiedeyhteisössä.

Elektronista valvontaa jo monessa maassa

CEP (Conference Permanente Europeenne de la Probation) -konferenssi pidettiin Hollannissa toukokuussa. CEP on aktiivisesti järjestänyt erilaisia tilaisuuksia yhdyskuntaseurauksista. Tämänkertainen konferenssi oli viides. Teemana oli "Elektroninen valvonta: etiikka, politiikka ja käytäntö". Seminaariin osallistui noin 130 henkilöä 25 maasta.

Seminaarin pohja-aineistoksi oli tehty 14 maata koskeva kysely seurauksien käytöstä. Laajimmin elektronista valvontaa käyttää Iso-Britannia, jossa se on käytössä tutkintavankeuden aikana, ehdollisen vankeuden valvonnassa, vankilassa sekä ehdonalaisen vapauden valvonnassa. Monissa maissa ollaan alueellisten kokeilujen vaiheessa, ja valtaosassa kokeilut on aloitettu 2000-luvun alussa. Pohjoismaista Ruotsi on edelläkävijä: elektronista valvontaa käytetään sekä lyhyiden rangaistusten sijasta että vankilasta vapautumisvaiheessa. Tanska on juuri aloittanut varsin rajatun elektronisen valvonnan soveltamisen ja Norja suunnittelee aloittavansa viimeistään 2008.

Virossa puolestaan on hyväksytty laki elektronisesta valvonnasta tammikuussa 2007. Kohderyhmänä ovat vankilasta ennen aikaisesti vapautettavat. Ensimmäiset vangit päästettiin elektroniseen valvontaan kesäkuussa. Arvioiden mukaan teknisessä valvonnassa tulee alkuvaiheessa olemaan noin 300 tuomittua päivittäin ja myöhemmin noin 350. Elektroninen valvonta edellyttää päivittäistä toimintaa, lähinnä työtä tai opiskelua. Muuten tuomitun tulee pää-

sääntöisesti oleskella kotonaan. Vankila antaa tuomioistuinkäsittelyä varten lausuntonsa hakijan olosuhteista ja soveltuvuudesta.

CEP:n puheenjohtaja **John Scott** arvioi, että poliittinen päätöksenteko on vauhdittanut elektronisten valvontamenetelmien käyttöönottoa ja niiden käytöalan laajentamista Euroopassa. Samalla tekniikka on kehittynyt huomasti. Hänen mukaansa hyviä käytäntöjä tulisi arvioida kansallisin ja kansainvälisin vertailuin.

TYÖRYHMISSÄ KERROTTIIN KOKEMUKSIA ERI MAISTA

Työryhmässä "Vaaralliset lainrikkoajat" käytiin läpi kokemuksia Isosta-Britanniasta, jossa elektronista valvontaa on käytetty väkivalta- ja seksuaalirikollisten ehdonalaisvalvonnassa. Joka toinen valvottava ei tapaa Probation Servicen työntekijöitä lainkaan, vaan valvonta perustuu tekniikkaan ja laitetoimittajan kontrolliin, myös hälytystilanteissa. Valvonta- ja kontrollityössä tarvitaan monitahoista yhteistoimintaa valvojien, poliisin, sosiaalitoimen ja erilaisten kansalaisjärjestöjen kesken. Isossa-Britanniasa yksilöllistä riskitasoa arvioidaan uudelleen jo viiden vuorokauden kuluttua vapauttamisesta, sen jälkeen vähintään kuuden viikon välein. Haittapuolena on, että arviointimittarin luotettavuus heikenee, koska valvottavat oppivat pitkälti standardoidut kysymykset.

Uusista käytännöistä puhuttiin työryhmässä Tanskan ja Puolan kokemusten pohjalta. Tanskan kriminaalihuoltolaitos oli vastustanut elektronisten menetelmien käyttöönottoa, mutta antanut lopulta periksi poliittisille paineille. Tekniikka otettiin käyttöön kesällä 2005 valvonnan

tukena. Elektroniseen valvontaan voidaan tuomita korkeintaan 3 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen liikennerikoksesta saaneita sekä alle 25-vuotiaita rikoksen laatuun katsomatta. Vaatimuksena on edelleen, että tuomitulla on mm. asunto- ja työ- tai toimintapaikka. Nykyisin valvottavia on 120 päivittäin, laitteita on varattu 150:lle. Valvonta perustuu tuomitun omaan hakemukseen. Siihen kuuluvat tiiviit valvojatapaamiset ja muutosta tukeva työskentely, pääosin valvottavan kotona. Säännöt ovat selkeät ja tiukat, ja niiden rikkomisesta palaa vankilaan. Kokonaisuutena täytäntöönpanon käyttökustannukset ovat samaa luokkaa kuin vankeusrangaistuksen avolaitoksessa. Ongelmana Tanskassa on ollut se, että hakemuksia saadaan liian vähän. Myös teknistä kehittäilyä on tarvittu ja huume-testauksessa on ollut ongelmia.

TUTKIMUSTIETOA TARVITAAN LISÄÄ

Kriminologian professori **Marc Renzema** (USA) esitteli valmisteilla olevaa meta-analyysia elektronisen valvonnan vaikuttavuudesta. Työ on osoittautunut odotettua vaikeammaksi, koska hyviä kontrolloituja tutkimuksia on USA:nkin mittakaavassa toteutettu varsin vähän. Tutkimusta tarvittaisiin esimerkiksi uusintarikollisuuden ennustamisesta, ohjelmien kannustavuudesta, lastensuojelukykyisyyksistä, vaikutuksesta rikollisiin alkulttuureihin, perheen vaikutuksesta selviytymiseen, käyttömahdollisuuksista korkean riskin rikollisuuden alueilla sekä paikannus- ja seurantajärjestelmien eduista eri rikoksenteikijäryhmissä.

Professori **Mike Nellis** (Skotlanti) pohti kriminaalihuolto- ja sosiaalityön

Elektronisen valvonnan tekniikka perustuu useimmissa maissa valvottavan käyttämään jalkapantaan ja tämän asunnossa olevaan keskusyksikköön, jonka kautta tieto välittyy valvontaan.

roolia elektronisessa valvonnassa ja valvonnan teoriapohjaa. Valvonta pohjautuu usein käsitykseen rationaalisesta ihmisestä, joka noudattaa annettuja määräyksiä pelkästään siksi, että valvonta on reaaliaikaista ja tehokasta. Tällöin ehtojen noudattamiseen ei liitetä esimerkiksi jonkin asian tavoittelemiseen (yllyke-näkökulma), positiivisten sosiaalisten suhteiden säilyttämiseen (luottamus) tai haittojen välttämiseen (pelko) liittyviä tekijöitä. Näin elektronisen valvonnan keinoin lähinnä kielletään, mutta ei kuitenkaan ehkäistä ei-toivottavia tai edistetä toivottavia seurauksia. Tutkimustensa pohjalta Nellis korostaa teknisen valvonnan vaativan rinnalleen valvontaa tukevaa sosiaalityötä ja kuntouttavaa työtä.

Peggy Conway (USA) oli tehnyt kyselyn GPS-järjestelmien käytöstä ja käyttöönoton vaikutuksista ehdonalaisvalvonnassa. USA:n osavaltioissa kehitys on ollut hyvin erilaista, mutta kasvu on nopeaa. Vaikka USA:ssa on valvonnan piirissä 50 000 henkeä ja luku kasvaa, sitä sovelletaan kuitenkin vain pieneen osaan valvottavista, joita on kaikkiaan 5 miljoonaa. Määrän lisäksi Conway oli selvittänyt henkilöstön sopeutumista ja riittävyttä uusiin käytäntöihin. Tekniikka on kehittynyt, mutta edelleen turhia hälytyksiä oli tullut kymmeniä päivässä val-

vottavaa kohti. Henkilöstö oli siis kovilla, jonka vuoksi sen lisäys oli toteutettu tai suunnitella useimmilla alueilla.

TEKNIIKAT VAIHTELEVAT

Seminaarin perusteella on nähtävissä, että edelleenkin puuttuu luotettavaa tutkimustietoa elektronisen valvonnan vaikutuksista ja kustannusvaikuttavuudesta. Sekä satelliittipaikannukseen perustuvia (GPS) että radiotaajuuspohjaisia (RAF) sovelluksia ja laitetarjoajia on runsaasti markkinoilla. Käytännössä laitteiden välillä on vähän eroja. Kaikkiin kuuluu kiinteä jalkapanta ja asunnossa oleva keskusyksikkö, jonka kautta tieto välittyy valvontaan. Joihinkin pantoihin liittyy paikannusmahdollisuus, joka voidaan hoitaa myös erillisen seurantalaitteen avulla. Vain yhdellä laitteistotoimitajalla oli tarjota laitteistoon liittyvä alkometri. Matkapuhelipaikannus on jäänyt vähälle huomiolle, vaikka se saattaa olla toimiva ja edullinen vaihtoehto matalan riskitason valvottaville, joiden sosiaaliset olot ovat kohtuulliset. Suomesahan matkapuhelinta käytetään valvotussa koepäpauudessa olevien valvonnassa.

Ruotsissa ja Hollannissa elektronista valvontaa käytetään myös vankiloissa. Hollannissa on vankila, jossa vangeilla on avaimet, mutta heidän liikkumistaan

voidaan seurata. Tämä on mahdollistunut esimerkiksi sen, että usean kymmenen vangin osastoilla on yhteiset kylpy- ja saniteettitilat.

AJATUKSIA KEHITTÄMISTYÖLLE SUOMESSA

Poikkeavuuden säätelyn keinot ja myös kriminaalipolitiikka ovat edelleen hyvin kansallisia ja kulttuurisidonnaisia, minkä vuoksi eri maiden kokemusten vertailu on vaikeaa. Kunkin maan on ratkaistava peruskysymykset ja rajaukset itsenäisesti.

Valvonnan vaikutuksista uusintarikollisuuteen ei toistaiseksi ole selkeää näyttöä. Kustannukset riippuvat paljon toteutustavoista ja valitusta kohderyhmästä. Selvää kuitenkin on, että pelkkä tekniikka ei riitä, kun tavoitellaan uusintarikollisuuden vähenemistä. Tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan valvonnan ohien uusintarikollisuusriskiä vähentäviä toimintaohjelmia ja tukea.

Myös eettisiä kysymyksiä tulisi muutoinkin arvioida tehtyä konkreettisemmin. Esimerkiksi Portugalissa on otettu käyttöön elektronisesti valvottu tutkintavankeus, jossa vangittu istuu kotonaan eristettynä 24 tuntia vuorokaudessa.

Suomessa toimii parhaillaan työryhmä, jossa selvitetään elektronisen valvonnan käytön laajentamista. Seminaarista opitun perusteella voidaan todeta, että kohderyhmät on mietittävä tarkkaan. Jokseenkin kaikkialla on tarvittu lisähenkilöstöä ja henkilöstön lisäkoulutusta uusien menetelmien käyttöönoton yhteydessä. Näin ollen myös resurssitarpeet tulisi arvioida mahdollisimman realistisesti.

Kirjoittajista neuvotteleva virkamies Olavi Kaukonen ja lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell toimivat oikeusministeriön kriminaalipoliittisella osastolla ja erityisasiantuntija Vuokko Karsikas ja erikoissuunnittelija Annamari Räisänen Rikosseuraamusvirastossa.

Pohjoismainen uhrikonferenssi maaliskuussa Suomessa

Mitä kuuluu väkivallan uhrille Pohjoismaissa? Mitä uusia käytäntöjä on uhrin tukemiseksi? Mitä tutkimushankkeita on vireillä? Miten estetään uusiutuva uhrituminen? Onko ideaalihuuria olemassa? Millainen uhka seksikontakteja netin kautta etsivät aikuiset ovat alaikäisille?

Mm. näitä ajankohtaisia väkivallan uhuriin liittyviä asioita käsitellään Helsingissä 3.–5.3.2008 pohjoismaisessa uhrikonferenssissa. Erityistä huomiota kiinnitetään niihin väkivallan uhreihin, jotka toistaiseksi ovat jääneet vähemmälle huomiolle, kuten lapsiin, vanhuksiin ja vammaisiin. Teemana ovat myös väkivalta ja terveys sekä vähemmistöihin kohdistuva väkivalta. Ohjelma koostuu seitsemästä pääluennosta ja lisäksi järjes-

tetään rinnakkaisia työryhmiä.

Tapahtuman tarkoituksena on koota tutkijat ja uhrikysymysten parissa työskentelevät sekä edistää tiedon ja taidon jakamista. Tarkempaa tietoa tullaan antamaan internetissä tapahtuman kotisivuilla. Kaikki kiinnostuneet ovat tervetulleita, mutta suomalaisten osanottajien määrää voidaan joutua rajoittamaan maakiintiöiden vuoksi.

Konferenssin järjestävät oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä sisäasiainministeriö. Yhteistyössä ovat mukana HEUNI, Rikosuhripäivystys, Lastensuojelun Keskusliitto, Suomen Mielenterveysseura ja Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Lisätietoa Mervi.Sarimo@om.fi.

Oikeusopas väkivaltarikosten uhreille

Rikosuhripäivystys ja Suomen Mielenterveysseura ovat julkaisseet Käytännön oikeusoppaan väkivaltarikoksen uhrille. Oppaan tavoitteena on avata käytännönläheisesti rikosprosessin kokonaisuutta ja uhrin oikeusturvan kannalta tärkeitä asioita.

Oikeusopas käsittelee mm. rikosilmoituksen tekemistä, poliisin suorittamaa esitutkintaa, syyttäjän syyteharkintaa, sovittelua, tuomioistuinkäsittelyä sekä lähestymiskiellon hakemista. Lisäksi oppaassa kerrotaan uhrin oikeuksista vahingonkorvauksiin ja mahdollisuudesta apuun ja tukeen rikosasioissa. Opas on suunnattu väkivaltarikoksen uhreille, uhrien läheisille ja uhreja kohtaaville auttajille. Ruotsinkielinen opas julkaistaan myöhemmin syksyllä.

Oppaan saa ladattua ilmaiseksi netistä www.rikosuhripaivystys.fi.

Rasistisia tekoja tietoon yhä enemmän

Poliisi kirjasi vuonna 2006 yhteensä 748 rasistista tekoa. Määrä on enemmän kuin edellisvuosina. Yleisin rikosilmoitukseen johtanut rasistinen teko oli aikaisempien vuosien tapaan pahoinpitely. Yhteensä eriasteisia pahoinpitelyjä ja niiden yrityksiä oli lähes puolet rasistisista rikoksista. Muita yleisiä rikosnimikkeitä olivat syrjintä, kunnianloukkaus, laitton uhkaus ja vahingonteko. Tavallisin tapahtumapaikka oli ravintola, baari tai sen edusta. Yli 60 % teoista tapahtui illan ja yön aikana. Tiedot käyvät ilmi sisäasiainministeriön teettämistä ja Poliisiammattikorkeakoulussa tehdystä selvityksestä.

Suurin osa epäillyistä rasistisista rikoksista kohdistui ulkomaalaisiin tai ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin. Suomen kansalaisten osuus uhreista kasvoi kuitenkin edellisiin vuosiin verrattuna.

Ulkomaalaisista useimmiten uhriksi jouduivat turkkilaiset, somalialaiset ja iranalaiset. Suurin osa (73 %) uhreista oli miehiä, joihin kohdistui yleensä pahoinpitelyjä. Naiset kohtasivat puolestaan useimmiten syrjinnäksi, kunnianloukkaukseksi ja kotirauhan rikkomisiksi luokiteltavia tekoja. Puolet rasistisista rikoksista tapahtui Etelä-Suomen läänissä, jossa myös suuri osa ulkomaalaisesta väestöstä asuu.

Valtaosa (80 %) vuoden 2006 alun aikana poliisille ilmoitetuista teoista eteni esitutkinnan päättämisen jälkeen syyttäjälle syyteharkintaan. Erityisen hyvin syyttäjälle etenivät syrjintätapaukset (95 %). Poliisiammattikorkeakoulussa on suunnitteilla tutkimushanke, jossa tarkastellaan, miten rasistiset teot etenevät rikosprosessissa poliisilta tuomioistuimeen.

Maahanmuuttajanaiset kokevat lähisuhdeväkivaltaa

Poliisiammattikorkeakoulun selvityksessä kartoitettiin vuonna 2005 poliisin tietoon tulleita maahanmuuttajanaisiin kohdistuneita väkivalta- ja uhkausrikoksia. Tapauksia oli yhteensä 1204. Suurin osa tapauksista (72 %) oli fyysisiä pahoinpitelyjä. Vajaa neljännes tapauksista koski väkivallalla uhkaamista ja kuusi prosenttia seksuaalista väkivaltaa.

Fyysisistä väkivallanteoista lähisuhdeväkivallaksi oli luokiteltavissa jopa 60 %. Yleisin väkivallan tekijä oli oma aviomies, joka oli tekijänä joka kolmannessa tapauksessa. Joka kymmenes tekijä oli entinen puoliso. Fyysisen väkivallan uhriksi joutui useimmiten 18–29-vuotias maahanmuuttajanaisten.

Seksuaalirikoksista kolmannes oli

lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja neljännes raiskauksia. Uhreista lähes puolet oli alle 18-vuotiaita ja noin 7 % alle 10-vuotiaita. Seksuaalirikosten tekijä ei yleensä ollut perhesuhteessa uhriin mutta melko usein uhri tunsikin tekijän (37 %).

Suurin osa uhkauksista oli rikosnimikkeeltään laittomia uhkauksia (83 %). Useimmiten uhkauksen esitti nykyinen tai entinen puoliso. Yli 90 % uhkauksista kohdistui yli 18-vuotiaisiin maahanmuuttajanaisiin.

Suurin osa kaikista väkivallan ja uhkausten uhreista oli Suomen kansalaisia. Muista kansalaisuuksista eniten rikoksia kohdistui venäläisiin, virolaisiin ja somalialaisiin. Syntymämaatietojen mukaan erottuivat Venäjä/Neuvostoliit-

to, Ruotsi ja Viro. Rikoksesta epäillyistä suurin osa (73 %) oli miehiä. Suomalaisia heistä oli 55 % ja ulkomaalaisistaustaisia 43 %, useimmiten venäläisiä, somalialaisia ja virolaisia.

Maahanmuuttajanaisten joutuvat Suomessa monenlaisen väkivallan uhriksi. Pääasiassa teonkuvaukset muistuttavat kantaväestön naisten väkivallakokemuksia. Pari- ja lähisuhdeväkivallan näkökulmasta maahanmuuttajanaisten joutuvat yhtä lailla sekä suomalaisten että ulkomaalaisten kumppaneiden tekemän väkivallan uhreiksi. Teonkuvaukset olivat hyvin samanlaisia riippumatta epäillyn iästä, kansallisuudesta tai syntyperästä.

Lapsiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen esteitä

Viranomaiset ja järjestöt ovat tehneet paljon työtä lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi, mutta toimintaa haittaavat koordinoinnin ja seurannan puute, tiedonkulun ongelmat ja toiminnan rahoituksen epävakaus. Tämä selviää rikosentorjuntaneuvoston väkivaltajaoston kyselystä, johon vastasi 23 viranomaista ja 15 järjestöä. Kysely liittyy kansalliseen väkivallan vähentämishjelmaan, jonka tämän vuoden painopiste ovat lapset ja nuoret.

Selvityksen mukaan Suomessa on toteutettu monia väkivaltaa vähentäviä hankkeita, seminaareja ja kursseja, mutta usein niissä keskitytään yleiseen väkivaltaan. Tyypillistä myös on, että kukin taho toimii muista erillään eikä tieto hyvistä käytännöistä leviä.

Järjestöjen mukaan YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ei tunneta riittävä-

sti eikä lapsia valisteta heidän oikeuksiinsa. Myöskään väkivallan yleisyydestä ei ole riittävästi tietoa. Sitä tarvittaisiin, jotta voitaisiin suunnitella oikeita toimia. Nyt yhtenäisen tiedon keräämiseksi on käynnistetty kaksi hanketta.

Palveluketjun saumatonta toimintaa pidetään tärkeänä. Poliisia on rohkaistettu tekemään lastensuojeluilmoituksia, ja hyvää työtä tekevät myös poliisilaitoksissa toimivat sosiaalityöntekijät. Palvelu kuitenkin katkeaa usein siihen, kun akuutit seuraukset on hoidettu; kokonaisvastuuta ei ole kenelläkään. Viranomaiset valittavat ajan puutetta, järjestöt epävakaa rahoituspohjaa. Kunnilla ei myöskään ole resursseja järjestää sosiaalipäivystystä tai sijoituskoteja. Turvakotien toiminnan rahoitus on kuntien lyhytaikaisten maksusitoumusten varassa. Myös kuntien hen-

kilistö vaihtuu usein eikä väkivaltaa tunnisteta.

Väkivaltaan puuttumista ovat estäneet myös epäselvyydet vaitiolo- ja salassapitosäännöksistä. Tieto ei ole kulkenut, koska ammattilaiset ovat pelänneet rikkovansa salassapitomääräyksiä. Ensi vuonna voimaan tuleva lastensuojelulaki selkiyttää säännöksiä ja madaltaa lastensuojeluilmoitusten kynnyksiä. Koulutusta kuitenkin tarvitaan lisää etenkin käytännön laintulkinnosta.

Viranomaisten ja järjestöjen välistä yhteistyötä kaivataan lisää. Tarvitaan myös taho, joka keräisi alan tietoa, levittäisi hyviä käytäntöjä ja koordinoisi hankkeita myös aluetasolla. Lisäksi selvityksessä ehdotetaan vakiinnutettavaksi erillinen toimintaohjelma, jossa keskitytään lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivaltaan.

Elämää Kuubassa rikosentorjunnan merkeissä

Kuubassa rikollisuus on yhä alhaista, vaikka siitä on hyvin vähän virallista tietoa. Tämä johtuu paljolti huomattavan kovista rangaistuksista, poliisien määrästä ja paikallisesta rikosentorjunnasta.

Paikallisesta rikosentorjuntatyöstä eli käytännössä naapurivalvonnasta vastaavat Vallankumouksen puolustuskomiteat (CDR), valtion silmät ja korvat ruohojuuritasolla. Niiden tärkein tehtävä on havaita ja ennakoita kaikenlainen valtion vastainen toiminta ja mahdolliset vallankumousyritykset.

Asuinalueet on jaettu sektoreihin ja jokaisella sektorilla on oma CDR-vastaava, joka tekee tiivistä yhteistyötä poliisin kanssa. Kadunkulmiin on selvästi merkitty CDR ja sektorin numero. CDR-vastuuhenkilöt valvovat alueen asukkaita, pitävät heidän toimintaansa silmällä ja jopa ylläpitävät asukkaiden toimista rekisteriä. Esimerkiksi jos asukkaalle on tulossa vieraita, erityisesti ulkomaalaisia, siitä täytyy ilmoittaa paikallisen komitean vastaaville etukäteen, kertoa vierailun syy ja kesto sekä antaa vieraan henkilötiedot. Kello 18 jälkeen kuubalaisilla ei saa olla ulkomaalaisia asunossaan. Säännön rikkomisesta sakotetaan ja pahimmassa tapauksessa voi jopa menettää talonsa. Korttelin kaduilla partioidaan säännöllisesti, varsinkin illalla ja öisin. Tavoitteena on asuinalueen järjestyksen ja turvallisuuden takaaminen.

CDR-systeemi on koko maan kattava verkosto ja koskettaa tavalla tai toisella jokaista kuubalaista. Seuranta ja raportointi estävät toki poikkeavaa käyttäytymistä ja hillitsevät rikosten tekoa, mutta häittäpuolena se rajoittaa kansalaisten elämää. He joutuvat olemaan aina varuillaan, etteivät tee jotain, jota saisi

käyttää heitä tai heidän perhettään vastaan. Usein matkatoimistot pyytävätkin ystävällisesti turisteja olemaan puhumatta paikallisten ihmisten kanssa poliitikasta ja olemaan arvostelematta valtion toimia, jotta asukkaille ei koidu tästä harmia.

SOSIAALISTA PREVENTIOTA

Toisaalta mielestäni kuubalaiset eivät merkittävästi oireile näistä epäkohdista, koska valtio huolehtii paljosta muusta. Esimerkkejä ovat koulutuksesta huolehtiminen ja työttömyyden vastaiset ponnistukset.

Lapsilla on kouluvelvollisuus ja kaikki halukkaat pääsevät myös jatko-opintoihin. Työttömyys jää virallisen tiedon mukaan alle 3 prosentin. Sen vähentämiseksi on pikku hiljaa hyväksytty yksityisyritystä. Toisaalta työttömyyttä pidetään alhaalla myös pakkokeinoin mm. ohjaamalla ihmisiä koulutukseen: ihminen ei ole työtön, jos hän työn puutteen takia "lähtee" opiskelamaan yliopistoon ja on siellä kirjoilla muutaman vuoden – vaikka luentoja on vain pari kertaa kuukaudessa ja suoritettava on ns. hyvän kansalaisen tutkinto. Muitakin erikoisia keinoja käytetään työllisyyden hoitoon. Esimerkiksi kun bussinkuljettajia jäi 1990-luvulla paljon työttömiksi, kun linjoja jouduttiin lopettamaan polttoaineongelmien takia, heille keksittiin uudeksi ammatiksi liftausvirkailija. Maa-han on järjestetty puuttuvia linjoja korvaamaan virallisia liftauspaikkoja, joista valtion ajoneuvoilla on velvollisuus poimia ihmisiä kyytiin; järjestelyt ovat tietenkin tarkoin säänneltyjä, joten niihin tarvitaan virkailijoita.

Nykyään Kuubassa on pikku hiljaa alettu sallia myös ulkomaisten yritysten toiminta. Esimerkiksi palvelualalla tehdään paljon yhteistyötä ulkomaisten yri-

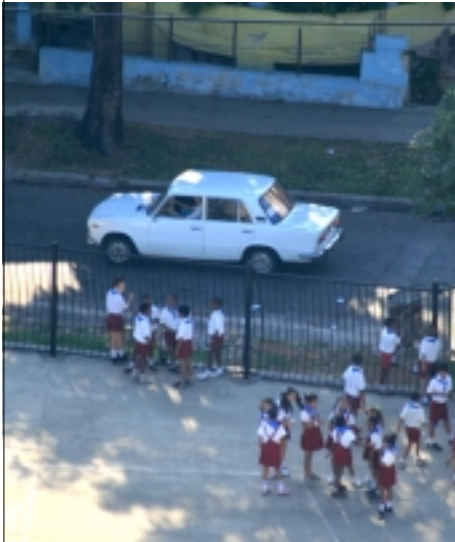
Julkiset liikenneyhteydet puuttuvat 1990-luvun polttoaineekriisin jälkeen. Valtionrekisterissä olevilla kulkuneuvoilla paikalliset matkustajat pääsevät kuitenkin haluamaansa paikkaan.

tysten kanssa, koska turismi on tärkeä tulonlähde. Paikallisväestön tulotasoon se ei sinänsä vaikuta, koska ulkomaiset yritykset maksavat palkat valtiolle eivätkä työntekijöilleen suoraan. Valtio maksaa sitten työntekijöille palkan, joka on samantasoista kuin koko maassa – näin estetään palkka- ja luokkaerojen syntyä.

TILANNETORJUNTA

Poliisit ovat Kuubassa isompi vitsien kohde kuin ehkä missään muualla. Heitä pidetään maaseudun poikina, jotka ovat halunneet päästä kaupunkiin ja siksi ryhtyneet poliisiksi. Poliisit näkyvät hyvin kaikkialla, kun he partioivat ahkerasti kadunkulmilla ja teillä. Heillä ei ole käytössään puhalluslaitteita eikä nopeustutkia, joten ylinopeutta he arvioivat silmämääräisesti. Sakot ylinopeudesta annetaan.

Mielenkiintoinen esimerkki rikosentorjunnasta on myös bensa-asemien ongelmien ratkaisu. Koska polttoainetta hävisi suuret määrät ja se vaikutti valtion kassaan, piti löytää jokin ratkaisu: asemien henkilökunta vaihdettiin sosiaalialan opiskelijoihin, jotka joutuivat ns.

Kaikilla oppilailla on omanlaisensa univormu koulu-asteesta riippuen ja sitä pidetään mm. hyvänä keinona ehkäistä koulukiusaamista.

pakolliseen työharjoitteluun. Heidän tehtävänä on rekisteröidä kaikki tankkaajat ja ottaa kirjanpitoa varten talteen bensakuitit ja rekisterinumerot.

Turisteja kohdellaan Kuubassa kaikin puolin eri tavoin kuin paikallisväestöä. Mielestäni ikävin esimerkki tästä oli, miten paikalliset olivat koko ajan rikosepäilyjen kohteena. Turistipeso-tavarataloissa paikalliset asukkaat eivät päässeet laukkuineen sisään ostoksille. Ulkoven vieressä oli pieni luukku, johon laukut jätettiin kuittia vastaan naiselle, joka laittoi ne numeroituihin lokeroihin. Tavaratalosta poistuessa ostoskassit tarkistettiin ostoskuittien avulla. Kaikki turistit pääsivät vapaasti ja ongelmattomasti laukkuineen ovesta sisään ja myös ulos. Ainoastaan paikallisväestölle tarkoitetuissa kauppoissa kontrolli oli vielä kovempi: sinne jonotettiin oven takana ja vain 1–2 henkilöä kerrallaan pääsi sisään ostoksille.

Kirjoittaja on suunnittelija rikosentorjunta-neuvoston sihteeristössä. Lähteenä ovat Aurinkomatkojen suomalaisten turistioppaiden kertomukset ja haastattelut.

Sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan Suomen rikoslakiin

Rikoslakiin esitetään uusia säännöksiä sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan. Tavoitteena on saada Suomen rikoslaki vastaamaan täsmällisemmin Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön määritelmiä.

Uusina rangaistussäännöksinä rikoslakiin ehdotetaan rikoksia ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksia. Kyseiset rikokset ovat nykyisinkin Suomessa rangaistavia, mutta eivät välttämättä ihmisoikeusrikoksina. Uusilla säännöksillä korvattaisiin nykyiset ihmisoikeuksien loukkaamiset poikkeuksellisissa oloissa ja sodankäyntirikokset. Enimmäisrangaistus näistä rikoksista olisi elinkautinen vankeus. Joukkotuhonnan tunnusmerkistöön tehtäisiin vähäisiä muutoksia.

Kyseiset rikokset ovat ns. kansainvälisiä rikoksia, joihin syyllistyneet voidaan tuomita rangaistukseen minkä tahansa valtion tuomioistuimessa, vaikkei rikoksilla ole mitään liittymäkohtia tuomitsemisvaltion.

Rikoslainsäädännön yhdenmukaistamisella perussäännön kanssa pyritään välttämään tilanne, jossa Haagin Kansainvälinen rikostuomioistuin joutuisi ottamaan asian käsiteltäväkseen, jos se katsoisi Suomen lainsäädännön mukaiset toimenpiteet riittämättömiksi.

Kidutus mainitaan osatekona rikoksesa ihmisyyttä vastaan ja sotarikoksessa. Lisäksi oikeusministeriö on asettanut työryhmän laatimaan vuoden 2007 loppuun mennessä ehdotuksen kidutusta koskeviksi erillisiksi rangaistussäännöksiksi

Rikoksesta epäillyn luovuttamista Pohjoismaiden välillä helpotettaisiin

Rikoksesta epäillyn ja tuomitun luovuttamista Pohjoismaiden välillä aiotaan yksinkertaistaa ja nopeuttaa. Menettely saatettaisiin mahdollisimman samankaltaiseksi EU-luovuttamislain kanssa. Jatkossa Suomen kansalaiset luovutettaisiin samoin edellytyksin kuin muidenkin maiden kansalaiset.

Esityksen mukaan henkilö voitaisiin luovuttaa Suomesta Islantiin, Norjaan, Ruotsiin ja Tanskaan tai pyytää näistä valtioista luovutettavaksi Suomeen syyte-toimia tai vankeusrangaistuksen suorittamista varten. Syytetoimia varten luovuttamisen ehtona olisi, että rikoksesta voidaan tuomita vankeutta. Suurimpana muutoksena aikaisempaan olisi, että

Suomessa oleva henkilö olisi nyt luovutettava toiseen Pohjoismaahan, vaikka teko ei olisikaan rangaistava Suomessa.

Suomen kansalaisen luovuttamiselle ei enää asetettaisi mitään erityisrajoituksia. Luovuttamiseen olisi suostuttava, jollei laissa ole erityistä kieltäytymisperustetta. Toisessa Pohjoismaassa tuomitun vankeusrangaistuksen saisi kuitenkin suorittaa Suomessa.

Lisäksi pakkokeinolakiin esitetään lisäystä, jonka mukaan henkilö voitaisiin vangita, jos häntä pyydetään luovutettavaksi rikoksen johdosta, josta voidaan tuomita rangaistukseksi vähintään vuosi vankeutta. Tämä koskisi muitakin kuin Pohjoismaita.

Sovittelu lisääntynyt sovittelulain tultua voimaan

Sovittelulain voimaantulo vuosi sitten kesäkuussa on lisännyt rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelua huomattavasti. Stakes seurasi sovittelulain mukaisen toiminnan käynnistymistä ja keräsi tietoja sovittelutoimistoilta ajalta 1.6.–31.12.2006. Käsittelyyn tuli ensimmäisenä seitsemänä kuukautena noin 3 800 rikostapausta ja 38 riita-asiaa, vaikka toimintaa vasta käynnistettiin. Tavoite, 12 000 rikostapauksen sovittelu vuodessa, saavutettaneen jo tämän vuoden aikana.

Väkivaltarikosten, erityisesti lähisuhdeväkivallan, osuus sovittelutapauksista on kasvussa. Noin puolet tapauksista oli väkivaltarikosten sovitteluja, ja näistä kuudesosa oli lähisuhdeväkivaltaa.

Sovittelijan opas on uudistettu

Stakes ja Suomen Sovittelun Tuki ry ovat julkaisseet uudistetun Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan oppaan. Sen avulla pyritään ylläpitämään sovittelun laatua ja yhdenmukaistamaan sovittelun menettelytapoja eri puolilla maata.

Oppaassa kuvataan sovittelun lähtökohdat, periaatteet ja prosessi sekä sovittelijan tehtävät. Lisäksi esitellään kesäkuussa 2006 voimaan tullut sovittelulaki ja sovitteluun liittyvää muuta lainsäädäntöä. Opas kuvaa myös korvauskäytäntöjä. Opas soveltuu sovittelukouluttajan tukiaineistoksi ja siitä on hyötyä myös käytännön sovittelutyössä ja sovittelun tunnetuksi tekemisessä.

Juhani Iivari (toim.). Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Stakes ja Suomen Sovittelun Tuki ry, Stakesin Oppaita 66, Helsinki 2007.

Muut sovittelutapaukset olivat vahingontekoja, varkausrikoksia, kotirauhanrikkomisia, kunnianloukkauksia ja muita juttuja. Tekijöiksi epäiltyjen ikäjakauma oli entisenlainen: heistä alle 21-vuotiaita oli 47 prosenttia.

Lapin lääniä lukuun ottamatta enemmistö sovitteluun tulleista tapauksista oli virallisen syytteen alaisia rikoksia. Etelä- ja Itä-Suomessa väkivaltarikosten osuus oli noin puolet kaikista tapauksista. Myös muissa lääneissä väkivaltarikosten osuus nousee 40 prosenttiin. Länsi-Suomen läänissä suhtautuminen väkivaltarikosten sovitteluun on hieman pidättyvämpää kuin muualla maassa.

Seuranta antaa viitteitä siitä, että neljä viidestä sovittelutapauksesta päättyy sopimukseen. Oulun läänissä tosin sopimukseen päästiin lähes aina. Ilmeisesti siellä sovitteluun valitaan lieviä asianomistajarikoksia, jotka lähettävä poliisi arvioi helposti sovittaviksi. Sopimuksissa

anteeksipyyntöjen, vaatimuksista luopumisen, käyttäytymissopimusten ja omaisuuden palautusten osuus on lähes puolet, kun ennen lain voimaantuloa tällaisia aineettomia sopimuksia oli vain noin 15 prosenttia kaikista sopimuksista. Rahakorvauksiin päädyttiin 54 ja työkorvauksiin 4 prosentissa sopimuksista.

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelua varten perustettiin maahan 24 toimialuetta. "Vanhoilla" toimialueilla sovittelutoiminta käynnistyi lisäresurssien avulla nopeasti. Valtaosa toimialueista kuitenkin oli uusia ja niissä toimistojen perustaminen sekä uuden henkilöstön palkkaaminen ja kouluttaminen kestivät vuoden 2006 loppuun. Siksi nämä ensimmäiset tiedot eivät anna täyttä kuvaa toiminnasta. Stakes tekee ensi vuonna sovittelun käynnistymisestä tutkimuksen, jossa analysoidaan tarkemmin sovittelutapausten keskinäisiä riippuvuuksia ja merkityksiä.

Vankeinhoitoon laaja kehittämisohjelma

Rikeusministeriö on yhteistyössä Rikosseuraamusviraston kanssa käynnistänyt vankeinhoiton kehittämisohjelman. Ohjelmalla pyritään tukemaan vankien kuntouttavaa toimintaa, tehostamaan vankiloiden toimintaa ja parantamaan rikosseuraamusalan johtamista ja henkilöstön työskentelyä.

Tavoitteena on saada vankeinhoiton resurssit tehokkaampaan käyttöön. Rikosseuraamusalan organisaatioiden rooleja selkiytetään ja tulosoheja uudistetaan. Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihoitolaitos on tarkoitus yhdistää vuoteen 2009 mennessä. Vankiloille kehitetään yhtenäiset turvallisuuskäytännöt, samalla kun lisätään valmiuksia

estää rikollisuutta vankiloiden sisällä. Vankien terveydenhuoltoa parannetaan siirtämällä terveydenhuoltoyksikköön virkoja.

Kehittämisohjelman tavoitteena ovat selvät kustannussäästöt. Esimerkiksi vankiloiden työtoiminnan tuottavuutta parannetaan. Vankikuljetuksia tehostetaan, tarpeettomat kuljetukset tuomioistuimiin minimoidaan mm. käyttämällä videoneuvottelutekniikkaa ja lisäksi vankiloiden ruokahuollon ulkoistamista selvitetään. Säästöjä saadaan myös vähentämällä muuntorangaistusta suorittavien sakkovankien määrää lainmuutoksen avulla.

Kirjoittaja on oikeushistorian dosentti.

Tuomarien arvojärjestys ja ensimmäinen valtalupa

Ruotsin upseerien ja virkamiesten arvo määräytyi vuoden 1714 arvo- eli rankijärjestyksen mukaan. Sotaisessa Ruotsissa upseerit olivat huomattavan korkeassa arvossa ja tuomarit huomattavan alhaisessa arvossa. Poikkeuksena olivat hovioikeuden presidentit, jotka olivat valtaneuvosten veroisina kaikkien rankien yläpuolella. Sotamarsalkat ja kenraalit kuuluivat ylimpiin rankeihin ja kihlakunnantuomarit vastaavasti kaikkein alimpaan rankiin.

Rankeja oli peräti 40, ja niissä upseerien arvot vaihtelivat aselajin mukaan. Everstien rangit olivat 8–13, everstiluutnanttien 19–21, majurien 22–28, kapteenien 29–36, luutnanttien 36–39 ja vänrikkien 39. Hovioikeuden varapresidentit ja laamannit olivat 16.–18. rangissa ja everstiluutnantin veroisia, hovioikeudenasessorit 31. rangissa ja kapteenin veroisia sekä kihlakunnantuomarit alimmassa, 40. rangissa ja kaikkien upseerien alapuolella.

Hovioikeudenneuvosta ei mainittu rankijärjestyksessä, koska kysymyksessä oli vanhimmille jäsenille annettava arvonimi. Sittemmin hovioikeudenneuvosten katsottiin kuuluvan samaan 18. rankiin kuin laamannit. Vuoden 1714 rankijärjestys oli välillä kumottuna mutta otettiin uudestaan käyttöön 1772 Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen. Vuoden 1772 hallitusmuodon mukaan everstiluutnantin veroiset virat täytettiin

ilman ehdollepanoa. Tällaisia tuomarinvirkoja olivat hovioikeuden varapresidentit, hovioikeudenneuvokset ja laamannit.

Vuonna 1809 perustettiin Suomen suuriruhtinaskunnan ylimmäksi tuomioistuimeksi ja hallintovirastoksi hallituskonselji, jonka jäsenet valittiin ensimmäisellä kerralla Porvoon maapäivien säätyjen asettamista ehdokkaista. Kun ehdokkaita oli 19 ja jäsenpaikkoja 14, sai kenraalikuvernööri **Mihail Barclay de Tolly** laatia ehdokaslistan keisari **Aleksanteri I:lle**. Sekä oikeusosastoon että talousosastoon tuli seitsemän jäsentä. Hallituskonseljin jäsenten toimikausi, "valtalupa", kesti normaalioloissa kolme vuotta.

Hallituskonseljin oikeusosaston samoin kuin talousosaston jäseniä valittaessa ei kiinnitetty huomiota arvojärjestykseen, vaan oikeusosaston jäsenten arvojen ero oli suurin mahdollinen. Ensimmäinen oikeusosaston jäsenistä oli Turun hovioikeuden presidentti **A. Tandefelt**, joka presidenttinä oli rankijärjestyksen yläpuolella, ja viimeinen kihlakunnantuomari **Henrik Ervast**, joka kuului alimpaan rankiin. Muut jäsenet olivat hovioikeudenneuvoksia ja laamanneja.

Talousosaston jäsenistä kolme oli everstiluutnantin rangin alapuolella. Nämä olivat majuri **C.E. Mannerheim** (28. ranki) sekä lääninkamreerit **Erik E. Tulindberg** ja **H.C. Nordensvan** (40.

ranki). Superkargööri **P.J. Bladh** oli kauppias eikä kuulunut rankeihin. Liian alhaisten jäsenten asema korjattiin jo joulukuussa 1809, kun Mannerheim sai sotaneuvoksen arvon, Ervast laamannin arvon sekä Tulindberg ja Nordensvan kamarineuvoksen arvon, joka nosi heidät kaikki 18. rankiin. Bladh ei konkurssin takia lunastanut saamaansa kauppaneuvoksen arvoa eikä ottanut sijaansa hallituskonseljissa.

Hallituskonseljissa oli määrä olla puolet aatelisia ja puolet muita. Barclay asetti kuitenkin sekä professori **Matthias Caloniuksen** että laamanni von Willebrandin ehdolle prokuraattoriksi tai oikeusosaston jäseneksi. Calonius oli maan paras juristi sekä keisarin ja kenraalikuvernöörin luottomies. Caloniuksen nimittäminen prokuraattoriksi johti aateliston enemmistöön konseljissa. Calonius palkittiin nostamalla prokuraattorin viran palkka samaksi kuin jäsenen palkkio, minkä lisäksi Calonius sai professorin täyden palkan ja oikeuden hoitaa professorinvirkaansa.

Suomi sai oman rankijärjestyksen 1826, minkä jälkeen annettiin vielä kolme rankijärjestyksiä. Neljäs, vuoden 1897 rankijärjestys, oli viimeinen ja kumottiin 1920-luvun alussa. ■

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdessä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutuslalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikälä eri kuin tilaaaja)

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki